

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»

Кафедра філософії, соціально-політичних і правових наук

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

ЩОДО ВИКЛАДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Основи демократії

підготовки спеціаліста

за спеціальністю 7.03010201 психологія

Укладачі:

д. ф. н., професор Мозговий Л. І.,

к. ф. н., доцент Ковнеров О. Є.,

к. ф. н., асистент кафедри Ковнеров О. О.

Затверджено на засіданні кафедри

від «25» лютого 2014 р.

Протокол № 12

Слов'янськ – 2014 р.

ЗМІСТ

навчально-методичного посібника
щодо викладання навчальної дисципліни
«Основи демократії»
підготовка спеціалістів
за спеціальністю 7.03010201 психологія

1. Вступ.
2. Опорний конспект лекцій.
3. Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять.
4. Методичні вказівки і тематика курсових робіт.
5. Додаткові матеріали до навчально-методичного посібника щодо викладання навчальної дисципліни.
 - 5.1. Навчальна та робоча програма.
 - 5.2. Пакет контрольних завдань для перевірки знань студентів.
 - 5.3. Дидактичне забезпечення самостійної роботи студентів.
 - 5.4. Критерії оцінювання знань і вмінь студентів.
 - 5.5. Рекомендована базова та додаткова література.
 - 5.6. Глосарій та законодавчі і нормативні акти щодо захисту прав людини і основоположних свобод.

Рекомендовано до видання Вченою радою
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»

“ ___ ” _____ 2014 р.

Протокол № ____

Навчально-методичний посібник з курсу «Основи демократії» за спеціальністю 7.03010201 психологія розроблена на кафедрі філософії, соціально-політичних і правових наук.

Розробники навчально-методичного посібника з курсу «Основи демократії»: доктор філософських наук, професор Мозговий Л. І., кандидат філософських наук, доцент Ковнеров О. Є., кандидат філософських наук, асистент Ковнеров О. О.

Навчально-методичний посібник затверджено на засіданні кафедри філософії, соціально-політичних та правових наук ДДПУ:

Протокол № 12 від 25 лютого 2014 р.

Завідувач кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук

(назва кафедри)

(Мозговий Л. І.)

_____ (підпис)

(прізвище та ініціали)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Санжаров С. М. доктор юридичних наук, професор зав. кафедри Конституційного права Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля.

Федь А. М. доктор філософських наук, професор кафедри документознавства та культурно-інформаційної діяльності Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет».

Рекомендовано до видання Вченою радою
Державного вищого навчального закладу
«Донбаський державний педагогічний університет»

«___» _____ 2014 р.

Протокол № _____

Голова науково-методичної ради ДДПУ

(підпис)

Набока О. Г.

I. ВСТУП

Навчально-методичний посібник та програма вивчення дисципліни «Основи демократії» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки спеціалістів за спеціальністю 7.03010201 « психологія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є: 1) розгляд системи норм права, які регулюють відносини, що складаються в процесі взаємодії індивіда та суспільства, громадянина та держави, що пов'язано насамперед з питаннями реалізації у повному обсязі прав та свобод, проголошених державою і зафіксованих в Конституції та інших нормативних актах; 2) визначення шляхів реформування правової системи та правозахисних механізмів, зокрема судової системи, наглядових органів і охорони правопорядку; 3) трансформація цілей та функцій сучасної держави в умовах суспільних змін.

Міждисциплінарні зв'язки: цей курс є міжгалузеву навчальною дисципліною, яка спрямована на те, щоб узагальнити дані про устрій сучасної демократичної держави та забезпечення прав і свобод громадян. Пропонований навчальний курс зорієнтований на вивчення демократії під різноманітними кутами зору: історії, філософії, політології, соціології, правознавства та психології. Демократія концептуалізована в навчальній програмі як система врядування, метою якої є втілення цінностей свободи, справедливості й рівності. Вона пронизує усі сфери суспільного життя, адже інститути та процеси політичної системи щільно пов'язані з системою соціальної організації, втіленої в інститутах громадянського суспільства та ринкової економіки.

Навчально-методичний посібник містить такі змістовні модулі:

1. Сутність, передумови й поширення демократії у сучасному світі.
2. Громадянин, суспільство й демократія.

1. Мета й завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Основи демократії» є узагальнення та висвітлення з наукових позицій основних шляхів побудови в Україні дійсно демократичних суспільства та держави, а також перспектив розвитку сучасної української демократії.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Основи демократії» є а) розкриття поняття демократії та демократичних інституцій в історичному значенні; б) висвітлення сучасного розуміння демократії як головної цінності суспільства в умовах трансформації та суспільно-політичних змін; в) розкриття основних напрямків реформування правової системи; г) аналіз головних чинників забезпечення та реалізації у повному обсязі прав та свобод, які юридично зафіксовані в Конституції та інших нормативних актах України; д) визначення демократичних інституцій сучасної держави та відображення їх місця і ролі у розвитку громадянського суспільства.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати : визначення поняття демократії, його еволюцію та сучасні концепції побудови демократичного суспільства, сутність і зміст прав та свобод індивідів, способи їхньої юридичної фіксації, шляхи втілення у життя, механізми та гарантії їх забезпечення в умовах суспільних змін на сучасному етапі розвитку Української держави.

уміти : продемонструвати провідні напрями і шляхи реформування правової та судової систем, а також правоохоронних органів України, показати трансформацію цілей і функцій сучасної держави для забезпечення і захисту прав, свобод і законних інтересів громадян України, мати навички розкрити концепції розвитку демократії у минулому та на сучасному етапі.

На вивчення навчальної дисципліни відведено 36 годин 1 кредит ECTS.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1

«Сутність, передумови й поширення демократії у сучасному світі»

Йдеться про природу демократії, різноманітність уявлень про неї та еволюцію її реально існуючих форм: від античної прямої демократії до сучасних ліберально-демократичних систем представницької демократії. Визначається предмет, мета, завдання, об'єкт та суб'єкт навчальної дисципліни. Значна увага приділена розкриттю концепцій демократії, а також основних принципів і цінностей демократії, таких як громадянство та громадянськість, невід'ємність прав людини, автономність особи та її право на приватне життя, людська гідність та інші. Розглянуто передумови становлення демократії в сучасному світі.

Змістовий модуль 2

«Громадянин, суспільство й демократія»

Розглядаються конституційно-правові основи прав людини та демократії, зокрема, дається визначення прав людини у сучасному розумінні, вивчаються форми взаємодії особи та груп і організацій, до яких вона належить, із владними структурами демократичного суспільства. Висвітлюються проблеми реалізації прав людини в Україні та світі. Розкривається тема виборів, як інституту демократії та ролі громадян у демократизації суспільства. Показана історична еволюція громадянського суспільства та уявлень про нього. Визначається сутність та різновиди громадянського суспільства, стосунки особи, груп та спільнот із владою розглядаються в узагальненому вигляді – в рамках концепцій громадянського суспільства, громадянської політичної культури та їх впливу на легітимацію влади в державі. Розглядається розвиток громадянського суспільства в незалежній Україні. Показано роль політичної культури й громадянського залучення для легітимації демократичної влади, розглянуто сучасні типології легітимності та механізми легітимації влади.

II. ОПОРНИЙ КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Змістовний модуль I. Сутність, передумови й поширення демократії у сучасному світі.

Тема 1.1. Об'єкт і предмет, метод і джерела курсу.

Лекція 1. Об'єкт і предмет, метод і джерела курсу.

Мета вивчення: отримання студентами теоретичних знань щодо визначення мети, завдань, предмету, методу, об'єкту та суб'єктів курсу, а також уявлень про основні джерела навчальної дисципліни.

Навчальний час: 2 години

Обладнання: підручники, навчальні посібники, список основної і додаткової літератури, глосарій, методичні вказівки для самостійного вивчення навчальної дисципліни.

План лекції (навчальні питання):

1. Основна мета та завдання курсу.
2. Предмет, метод, об'єкт та суб'єкти курсу.
3. Характеристика основних джерел, в яких відображені права та свободи громадянина.

Література:

1. Барчук В. Права людини як головний об'єкт національної безпеки України / В. Барчук. – 2000. - № 4. – С. 35-39.
2. Болотіна І. Право людини як соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять / І. Болотіна // Право України. – 2000. - № 4. – С. 35-39.
3. Всеобщая декларация прав человека: Офиц. текст. – М.: Права человека, 1996. – 16 с.. // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - № 4. – С. 82-84.
4. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К., 2003.

Ключові поняття: мета, завдання, предмет, метод, об'єкт, суб'єкт, джерела.

Основний зміст

Питання 1. Основна мета та завдання курсу (дається визначення мети та завдань навчальної дисципліни, зазначається, що цей курс є міжгалузевою дисципліною, яка спрямована на те, щоб узагальнити дані про устрій сучасної демократичної держави та забезпечення прав і свобод громадян. З цього випливають предмет, метод та специфічні методи дослідження, про які йтиметься у другому питанні теми).

Питання 2. Предмет, метод, об'єкт та суб'єкти курсу (мова йде про курс «Основи демократії», зокрема права людини та їх забезпечення в умовах суспільних змін. Його назва свідчить, що він тісно пов'язаний з курсами конституційного права України, державного права зарубіжних країн, з конституційними правами та обов'язками громадян. Це насамперед зумовлено тим, що основний об'єкт розгляду – це правовий статус особистості у нашій країні, який є одним з головних інститутів конституційного права як галузі національного законодавства. Далі визначається предмет, методи, об'єкт та суб'єкт курсу.

Питання 3. Характеристика основних джерел, у яких відображені права та свободи громадянина (у цьому питанні виділяються та характеризуються основні юридичні джерела сучасної правової системи України, в яких міститься перелік прав та свобод громадян нашої держави).

Питання для самостійної роботи: 1. В яких документах був уперше зафіксований правовий статус особистості? 2. У чому полягає основне завдання курсу? 3. Що є предметом курсу? 4. Назвіть об'єкт і суб'єкт правового регулювання у сфері прав людини. 5. Які загальні наукові методи використовуються у цьому курсі? 6. Які спеціальні методи використовуються у цьому курсі?

Змістовний модуль I. Сутність, передумови й поширення демократії у сучасному світі.

Тема 1.2. Поняття демократії та її інститутів. Розвиток концепції демократії.

Лекція 2. Поняття демократії та її інститутів. Розвиток концепції демократії.

Мета вивчення: отримання теоретичних знань про визначення демократії, її інститутів, про співвідношення демократії та політичного режиму, аналіз

концепцій демократії та ознайомлення з формами демократії в державному управлінні.

Навчальний час: 2 години

Обладнання: підручники, навчальні посібники, список основної і додаткової літератури, глосарій, методичні вказівки для самостійного вивчення навчальної дисципліни.

План лекції (навчальні питання)

1. Співвідношення демократії та політичного режиму.
2. Основні риси політичних режимів.
3. Концепції демократії.
4. Форми демократії в державному управлінні.

Література:

1. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К., 2003.
2. Козюбра М. Права і свободи людини у новій Конституції України / М. Козюбра // Вісн. Укр. центру прав людини. – 1996. - № 4-5.
3. Кубко Е. Б. Введение в теорию государственно-правовой организации социальных систем / Е. Б. Кубко. – К., 1997.
4. Нерсесянц В. С. Права человека в истории человечества и в современном мире / В. С. Нерсесянц. – М.: Юрид. лит., 1989.
5. Погорілко В. Ф. Права та свободи людини та громадянина в Україні / В. Ф. Погорілко. – К.: Ін Юре, 1997. – 52 с.

Ключові поняття: демократія, політичний режим, теорія, концепція, напрям, державне управління.

Основний зміст

Питання 1. Співвідношення демократії та політичного режиму (дається визначення політичного режиму, як найважливішої характеристики держави та поняття демократія у сучасному розумінні, а також розкриваються основні принципи і ознаки демократії).

Питання 2. Основні риси політичних режимів (у цьому питанні надана загальна характеристика демократичного, тоталітарного та авторитарного державних режимів).

Питання 3. Концепції демократії (розкривається сутність демократичних теорій, які умовно поділяються на три основні напрями, а саме, романтичний, реалістичний і синтетичний та розглядаються пов'язані з зазначеними напрямками вчення елітистів, теорія масового суспільства і масової держави та теорія плебісцитарної демократії).

Питання 4. Форми демократії в державному управлінні (розглядаються форми здійснення народовладдя в державному управлінні, насамперед, форми безпосередньої або прямої демократії, до яких належать: загальнонародні й місцеві, регіональні референдуми, вільні вибори й обговорення тощо. Аналізуються основні риси демократичного стилю державного управління. Визначається сутність представницької форми демократії, яка відіграє важливу роль у забезпеченні демократизму державного управління).

Питання для самостійної роботи: 1. Розкрийте поняття політичного режиму. 2. Охарактеризуйте основні риси демократичного політичного режиму. 3. Які негативні риси притаманні авторитарному і тоталітарному політичним режимам? 4. Розкрийте зміст романтичного напрямку в демократії. 5. У чому суть реалістичної концепції демократії? 6. Як демократію пояснює теорія еліт? 7. Які риси демократії виділяються теоріями масового суспільства та масової держави? 8. Які погляди на демократію сформувалися в рамках синтетичного напрямку? 9. Які відмінності між прямою та представницькою формами демократії?

Змістовний модуль II. Громадянин, суспільство й демократія.

Тема 1.1. Конституційно-правові основи прав людини та демократії.

Лекція 3. Конституційно-правові основи прав людини та демократії.

Мета вивчення: отримання теоретичних знань щодо визначення прав людини у сучасному розумінні та застосування на практиці механізму їх реалізації.

Навчальний час: 2 години

Обладнання: підручники, навчальні посібники, список основної і додаткової літератури, глосарій, методичні вказівки для самостійного вивчення навчальної дисципліни.

План лекції (навчальні питання)

1. Визначення прав людини у сучасному розумінні.
2. Поняття людини, громадянина, особистості.
3. Моральні норми і норми права.
4. Права людини – основа світу.
5. Проблеми реалізації прав людини в Україні та світі.

Література:

1. Козюбра М. Права і свободи людини у новій Конституції України / М. Козюбра // Вісн. Укр. центру прав людини. – 1996. - № 4-5.
2. Всеобщая декларация прав человека: Офиц. текст. – М.: Права человека, 1996. – 16 с.
3. Загоруй И. С. Система конституционных гарантий защиты прав и свобод человека и гражданина в Украине / И. С. Загоруй // Вісн. Луганського ін-ту внутр. справ МВС України. – Луганськ, 1998. – Вип. 4. – С. 55-65.
4. Тацій В. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини – головний конституційний обов'язок демократичної, правової, соціальної держави / В. Тацій // Вісн. Академії правових наук України. – Х., 2000. - № 4 (23) – С. 3-18.
5. Права человека: Учебник / Отв. ред. Е. А. Лукашева. – М.: НОРМА – ИНФРА-М, 1999. – 573 с.
6. Нерсесянц В. С. Права человека в истории человечества и в современном мире / В. С. Нерсесянц. – М.: Юрид. лит., 1989.
7. Демиденко В. О. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини в Україні на порозі ХХІ століття / В. О. Демиденко // Вісн. Одеського ін-ту внутр. справ. – 2001. - № 1. – С. 30-36.

Ключові поняття: право, людина, громадянин, особистість, мораль, норма.

Основний зміст

Питання 1. Визначення прав людини у сучасному розумінні (розглядаються права людини, як нормативно структуровані властивості й особливості буття особистості та концептуальні проблеми їх реалізації, а також проблеми вибору шляхів та моделей створення дійсно демократичної держави).

Питання 2. Поняття людини, громадянина, особистості (визначаються поняття людини, громадянина, особистості та характерні відмінності між зазначеними поняттями, розглядаються умови для формування особистості в сучасному українському демократичному суспільстві, в якому вирішальну роль відіграє ступінь свободи особи).

Питання 3. Моральні норми і норми права (у цьому питанні права і свободи людини показані, як найважливіші цінності нематеріального характеру, що визнані більшістю людей у відкритих, демократичних суспільствах. Показано, що існує різниця між морально-етичними правами, які не закріплені в нормах права, у законах, і правами людини як системи міжнародних і національних законодавчих інститутів. Розглядаються загальність і універсальність прав і свобод людини та їх виміри).

Питання 4. Права людини – основа світу (права людини розглядаються, як основа безпеки, стабільності відносин в усьому світі. Далі мова йдеться про юридичну природу, нормативне закріплення прав і свобод у правових актах, зокрема, в міжнародних документах, конституції, а також про систему захисту і механізми їх реалізації. Надається юридична характеристика прав людини в об'єктивному і суб'єктивному розумінні тощо).

Питання 5. Проблеми реалізації прав людини в Україні та світі, зокрема, (висвітлюються суперечності щодо забезпечення прав людини і громадянина в Україні, здійснюється аналіз наявних недоліків демократичного законодавства, розглядаються причини такого становища, що призвели до неможливості втілення в життя національних та міжнародних норм, які розроблені і схвалені в Україні на цей час, а також демократичні процеси, що спрямовані на забезпечення і захист прав та свобод людини, які відбуваються в Україні).

Питання для самостійної роботи: 1. Дайте визначення прав та свобод людини та громадянина. 2. Як співвідносяться моральні та правові норми у контексті прав людини? 3. У чому полягає відмінність понять «людина», «особистість» та «громадянин»? 4. У чому полягає значення прав людини для сучасної правової держави? 5. У чому відмінність у визначенні прав людини з погляду природного та позитивного права? 6. Які проблеми у сфері реалізації прав людини постають перед Україною та іншими державами світу?

Змістовний модуль II. Громадянин, суспільство й демократія.

Тема 1.2. Вибори, громадянин, демократія.

Лекція 4. Вибори, громадянин, демократія.

Мета вивчення: отримання студентами теоретичних знань щодо виборів як інституту демократії та ролі громадян у демократизації суспільства.

Навчальний час: 2 години

Обладнання: підручники, навчальні посібники, список основної і додаткової літератури, глосарій, методичні вказівки для самостійного вивчення навчальної дисципліни.

План лекції (навчальні питання)

1. Вибори як інститут демократії.
2. Роль громадян у демократизації суспільства.

Література:

1. Артемов Г. П. Политическая социология: Курс лекций / Г. П. Артемов. – С.-Петербург, 2000.
2. Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорія, методи / О. І. Вишняк. – Київ, 2000.
3. Голосов Г. В. Сравнительная политология: Учебник / Г. В. Голосов. – Новосибирск, 1995.
4. Гоулд Ф. Стратегическое планирование избирательных кампаний / Ф. Гоулд // Полис. – 1993. - № 4.
5. Кіс Т. І. Виборчі системи та їх політичні наслідки / Т. І. Кіс // Нова політика. – 1996. - № 2.

6. Погорілко В. Ф. Права та свободи людини та громадянина в Україні / В. Ф. Погорілко. – К.: Ін Юре, 1997. – 52 с.

7. Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Авт. Колектив: М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін.; За заг. ред. А. Колодій; М-во освіти і науки України, Ін-т вищої освіти АПН України, Укр. –канад. проект «Демократична освіта», Інститут вищої освіти. – К.: вид-во «Ай Бі», 2002. – 684 с.

Ключові поняття: вибори, виборчі системи, виборчий процес, громадянин, демократизація, суспільство, політика, позиція.

Основний зміст

Питання 1. Вибори як інститут демократії (у цьому питанні розглядаються виборчі системи, виборчий процес, як чинник та критерій демократичності, а також громадянин і виборча кампанія).

Питання 2. Роль громадян у демократизації суспільства (визначається громадянин, як творець демократії, показана модель демократичного громадянина і культура громадянськості, описано інтерес до політики й політичної обізнаності, розглядається проблема раціональності вибору та активна громадянська позиція й громадянська участь).

Питання для самостійної роботи: 1. Що таке виборча система та які типи виборчих систем існують у демократичних країнах? Які вони мають вади й переваги? 2. Чи можлива ідеальна виборча система, яка б найефективніше реалізувала всі принципи демократії? 3. Які виборчі системи застосовувались на виборах в Україні після проголошення її незалежності? Охарактеризуйте тип та особливості чинної виборчої системи в Україні. 4. Із яких джерел відбувається фінансування виборчих компаній партій та кандидатів? Чи потрібно забезпечувати рівні фінансові можливості партій та кандидатів з точки зору демократичності, до якої міри і яким чином? 5. Яким є рівень виборчої активності в демократичних країнах і в Україні? Що спонукає громадян до участі у виборах? 6. Які чинники впливають на електоральні преференції виборів? 7. Які основні причини абсентеїзму? Чи є він проблемою для України? 8. В чому полягає ідея громадянства? За яких умов

людина стає громадянином? 9. Який зміст вкладається в поняття демократичного громадянина? 10. Що таке культура громадянськості? Охарактеризуйте її складові. 11. В чому полягає зміст політичної зацікавленості та обізнаності? Наскільки політично зацікавленим та обізнаними є громадяни демократичних країн Заходу та України? 12. Що таке раціональний вибір та як його можуть зробити виборці в умовах ускладненості політичного процесу? 13. Які є форми політичної участі? 14. Охарактеризуйте участь у політичному житті громадян країн розвинутої демократії і України? 15. Назвіть особливості протесаної поведінки громадян? Як вона впливає на стабільність та якість демократії?

Змістовний модуль II. Громадянин, суспільство й демократія.

Тема 1.3. Розвиток громадянського суспільства.

Лекція 5. Розвиток громадянського суспільства.

Мета вивчення: отримання студентами теоретичних знань щодо історичної еволюції громадянського суспільства, його сутності та різновидів, а також засвоєння матеріалу про відновлення і розвиток громадянського суспільства в незалежній Україні.

Навчальний час: 2 години

Обладнання: підручники, навчальні посібники, список основної і додаткової літератури, глосарій, методичні вказівки для самостійного вивчення навчальної дисципліни.

План лекції (навчальні питання)

1. Історична еволюція громадянського суспільства та уявлень про нього.
2. Сутність та різновиди громадянського суспільства.
3. Відновлення громадянського суспільства в Україні в кінці 80-х – на початку 90-х років.
4. Розвиток громадянського суспільства в незалежній Україні.

Література:

1. Артемов Г. П. Политическая социология: Курс лекций / Г. П. Артемов. – С.-Петербург, 2000.
2. Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорія, методи / О. І. Вишняк. – Київ, 2000.

3. Голосов Г. В. Сравнительная политология: Учебник / Г. В. Голосов. – Новосибирск, 1995.
4. Гоулд Ф. Стратегическое планирование избирательных кампаний / Ф. Гоулд // Полис. – 1993. - № 4.
5. Кіс Т. І. Виборчі системи та їх політичні наслідки / Т. І. Кіс // Нова політика. – 1996. - № 2.
6. Погорілко В. Ф. Права та свободи людини та громадянина в Україні / В. Ф. Погорілко. – К.: Ін Юре, 1997. – 52 с.
7. Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Авт. Колектив: М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін.; За заг. ред. А. Колодій; М-во освіти і науки України, Ін-т вищої освіти АПН України, Укр. –канад. проект «Демократична освіта», Інститут вищої освіти. – К.: вид-во «Ай Бі», 2002. – 684 с.

Ключові поняття: еволюція, громадянське суспільство, свобода, демократія, спадщина, об'єднання, громада.

Основний зміст

Питання 1. Історична еволюція громадянського суспільства та уявлень про нього (визначається історичний етап розвитку громадянського суспільства).

Питання 2. Сутність та різновиди громадянського суспільства (розкривається поняття, структура і функції громадянського суспільства, розглядаються його моделі, вплив процесів трансформації на форму громадянського суспільства, яке ототожнюється з умовами свободи й демократії).

Питання 3. Відновлення громадянського суспільства в Україні в кінці 80-х – на початку 90-х років (надається аналіз спадщини комуністичного тоталітаризму та Горбачовської «революції зверху» і відновлення громадського життя в СРСР).

Питання 4. Розвиток громадянського суспільства в незалежній Україні (розглядається формування правового поля, інститутів громадянського суспільства, громадських об'єднань та визначається поняття громадської замученості).

Питання для самостійної роботи:

1. Що таке громадянське суспільство?
2. Як співвідноситься розвиток громадянського суспільства і демократії?
3. Чому і в якому сенсі поняття громадянського суспільства розглядають як протиположне державі?
4. Які функції виконує громадянське суспільство?
5. Поясніть зміст таких рис громадянського суспільства: а) цивілізованість; б) саморегульованість; в) продукування «соціального капіталу».
6. Охарактеризуйте три історичні стадії в розвитку громадянського суспільства: «громадянське суспільство – I, - II, - III».
7. Які відмінності у структурі та співвідношенні функцій громадянського суспільства в різних країнах?
8. Чому громадянські суспільства «дичавіють» у певні періоди та в чому це проявляється?
9. З чим пов'язаний інтерес до теорії громадянського суспільства у посткомуністичних суспільствах?
10. Які інститути громадянського суспільства виникли в Україні за роки незалежності?
11. Наскільки розвинений в Україні громадський сектор (чисельність НДО, їх різновиди, замученість громадян до їх діяльності)?
12. Чи стали засоби масової інформації інститутом громадянського суспільства в Україні?
13. Чи має Україна якісь успіхи у формуванні громадянського суспільства?
14. Чого бракує громадянському суспільству в Україні, щоб воно могло повноцінно виконувати усі свої функції?
15. Як можна зміцнити інститути громадянського суспільства в Україні та вплинути на формування громадянської свідомості людей?

III. ІНСТРУКТИВНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовний модуль I. Сутність, передумови й поширення демократії у сучасному світі.

Тема 1. Об'єкт і предмет, метод і джерела курсу.

Мета вивчення: отримання студентами теоретичних знань щодо визначення мети, завдань, предмету, методу, об'єкту та суб'єктів курсу, а також уявлень про основні джерела навчальної дисципліни.

Обсяг навчального часу: 2 години

Обладнання: підручники, навчальні посібники, список основної і додаткової літератури, глосарій, методичні вказівки для самостійного вивчення навчальної дисципліни.

Основні питання (до контролю рівня засвоєння навчального матеріалу, його обговорення, самостійного вивчення та осмислення):

1. В яких документах був уперше зафіксований правовий статус особистості?
2. У чому полягає основне завдання курсу? 3. Що є предметом курсу?
4. Назвіть об'єкт і суб'єкт правового регулювання у сфері прав людини.
5. Які загальні наукові методи використовуються у цьому курсі?
6. Які спеціальні методи використовуються у цьому курсі?

Література:

1. Барчук В. Права людини як головний об'єкт національної безпеки України / В. Барчук. – 2000. - № 4. – С. 35-39.
2. Болотіна І. Право людини як соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять / І. Болотіна // Право України. – 2000. - № 4. – С. 35-39.
3. Всеобщая декларация прав человека: Офиц. текст. – М.: Права человека, 1996. – 16 с. // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - № 4. – С. 82-84.
4. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К., 2003.

Методичні поради з викладання теми: При підготовці до проведення практичного заняття № 1 студенти повинні враховувати методичні поради, що допоможуть їм ознайомитися із сутністю питань, які виносяться для обговорення на практикумі за темою «Предмет, метод, джерела, об'єкт та завдання курсу». Для цілеспрямованої роботи студента при підготовці до першого практичного заняття необхідно використовувати наступний план:

1. В яких документах був уперше зафіксований правовий статус особистості?
2. У чому полягає основне завдання курсу? 3. Що є предметом курсу?
4. Назвіть об'єкт і суб'єкт правового регулювання у сфері прав людини.
5. Які загальні наукові методи використовуються у цьому курсі? 6. Які спеціальні методи використовуються у цьому курсі? При підготовці відповідей на питання слід використовувати літературу, яка зазначена в інструктивно-методичних матеріалах щодо проведення практичних занять за першою темою, а також додатково перелік літератури, який використовувався студентами при самостійній підготовці за матеріалами лекції № 1.

План проведення практичного заняття №1 (2 год.):

1. Основна мета та завдання курсу.
2. Предмет, метод, об'єкт та суб'єкти курсу.
3. Характеристика основних джерел, в яких відображені права та свободи громадянина.

Змістовний модуль I. Сутність, передумови й поширення демократії у сучасному світі.

Тема 2. Поняття демократії та її інститутів. Розвиток концепції демократії.

Мета вивчення: отримання теоретичних знань про визначення демократії, її інститутів, про співвідношення демократії та політичного режиму, аналіз концепцій демократії та ознайомлення з формами демократії в державному управлінні.

Обсяг навчального часу: 2 години

Обладнання: підручники, навчальні посібники, список основної і додаткової літератури, глосарій, методичні вказівки для самостійного вивчення навчальної дисципліни.

Основні питання (до контролю рівня засвоєння навчального матеріалу, його обговорення, самостійного вивчення та осмислення): 1. Розкрийте поняття політичного режиму. 2. Охарактеризуйте основні риси демократичного політичного режиму. 3. Які негативні риси притаманні авторитарному і тоталітарному політичним режимам? 4. Розкрийте зміст романтичного напрямку в демократії. 5. У чому суть реалістичної концепції демократії? 6. Як демократію пояснює теорія еліт? 7. Які риси демократії виділяються теоріями масового суспільства та масової держави? 8. Які погляди на демократію сформувалися в рамках синтетичного напрямку? 9. Які відмінності між прямою та представницькою формами демократії?

Література:

1. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К., 2003.
2. Козюбра М. Права і свободи людини у новій Конституції України / М. Козюбра // Вісн. Укр. центру прав людини. – 1996. - № 4-5.
3. Кубко Е. Б. Введение в теорию государственно-правовой организации социальных систем / Е. Б. Кубко. – К., 1997.
4. Нерсесянц В. С. Права человека в истории человечества и в современном мире / В. С. Нерсесянц. – М.: Юрид. лит., 1989.
5. Погорілко В. Ф. Права та свободи людини та громадянина в Україні / В. Ф. Погорілко. – К.: Ін Юре, 1997. – 52 с.

Методичні поради з викладання теми: При підготовці до проведення практичного заняття № 2 студенти повинні враховувати методичні поради, що допоможуть їм ознайомитися із сутністю питань, які виносяться для обговорення на практикумі за темою «Поняття демократії та її інститутів. Розвиток концепції демократії». Для цілеспрямованої роботи студента при підготовці до першого практичного заняття необхідно використовувати наступний план: 1. Розкрийте поняття політичного режиму. 2. Охарактеризуйте основні риси демократичного політичного режиму. 3. Які негативні риси притаманні авторитарному і тоталітарному політичним режимам? 4. Розкрийте зміст романтичного напрямку в демократії. 5. У чому

суть реалістичної концепції демократії? 6. Як демократію пояснює теорія еліт? 7. Які риси демократії виділяються теоріями масового суспільства та масової держави? 8. Які погляди на демократію сформувалися в рамках синтетичного напрямку? 9. Які відмінності між прямою та представницькою формами демократії? При підготовці відповідей на питання слід використовувати літературу, яка зазначена в інструктивно-методичних матеріалах щодо проведення практичних занять за другою темою.

План проведення практичного заняття № 2 (2 год.):

- 1.Співвідношення демократії та політичного режиму.
2. Основні риси політичних режимів.
3. Концепції демократії.
4. Форми демократії в державному управлінні.

Змістовний модуль II. Громадянин, суспільство й демократія.

Тема 3. Конституційно-правові основи прав людини та демократії.

Мета вивчення: отримання теоретичних знань щодо визначення прав людини у сучасному розумінні та застосування на практиці механізму їх реалізації.

Обсяг навчального часу: 2 години

Обладнання: підручники, навчальні посібники, список основної і додаткової літератури, глосарій, методичні вказівки для самостійного вивчення навчальної дисципліни.

Основні питання (до контролю рівня засвоєння навчального матеріалу, його обговорення, самостійного вивчення та осмислення): 1. Дайте визначення прав та свобод людини та громадянина. 2. Як співвідносяться моральні та правові норми у контексті прав людини? 3. У чому полягає відмінність понять «людина», «особистість» та «громадянин»? 4. У чому полягає значення прав людини для сучасної правової держави? 5. У чому відмінність у визначенні прав людини з погляду природного та позитивного права? 6. Які проблеми у сфері реалізації прав людини постають перед Україною та іншими державами світу?

Література:

1. Козюбра М. Права і свободи людини у новій Конституції України / М. Козюбра // Вісн. Укр. центру прав людини. – 1996. - № 4-5.
2. Всеобщая декларация прав человека: Офиц. текст. – М.: Права человека, 1996. – 16 с.
3. Загоруй И. С. Система конституционных гарантий защиты прав и свобод человека и гражданина в Украине / И. С. Загоруй // Вісн. Луганського ін-ту внутр. справ МВС України. – Луганськ, 1998. – Вип. 4. – С. 55-65.
4. Тацій В. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини – головний конституційний обов'язок демократичної, правової, соціальної держави / В. Тацій // Вісн. Академії правових наук України. – Х., 2000. - № 4 (23) – С. 3-18.
5. Права человека: Учебник / Отв. ред. Е. А. Лукашева. – М.: НОРМА – ИНФРА-М, 1999. – 573 с.
6. Нерсесянц В. С. Права человека в истории человечества и в современном мире / В. С. Нерсесянц. – М.: Юрид. лит., 1989.
7. Демиденко В. О. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини в Україні на порозі ХХІ століття / В. О. Демиденко // Вісн. Одеського ін-ту внутр. справ. – 2001. - № 1. – С. 30-36.

Методичні поради з викладання теми: При підготовці до проведення практичного заняття № 3 студенти повинні враховувати методичні поради, що допоможуть їм ознайомитися із сутністю питань, які виносяться для обговорення на практикумі за темою «Конституційно-правові основи прав людини та демократії». Для цілеспрямованої роботи студента при підготовці до першого практичного заняття необхідно використовувати наступний план:

1. Дайте визначення прав та свобод людини та громадянина.
2. Як співвідносяться моральні та правові норми у контексті прав людини?
3. У чому полягає відмінність понять «людина», «особистість» та «громадянин»?
4. У чому полягає значення прав людини для сучасної правової держави?
5. У чому відмінність у визначенні прав людини з погляду

природного та позитивного права? 6. Які проблеми у сфері реалізації прав людини постають перед Україною та іншими державами світу? При підготовці відповідей на питання слід використовувати літературу, яка зазначена в інструктивно-методичних матеріалах щодо проведення практичних занять за третьою темою.

План проведення практичного заняття № 3 (2 год.):

1. Визначення прав людини у сучасному розумінні.
2. Поняття людини, громадянина, особистості.
3. Моральні норми і норми права.
4. Права людини – основа світу.
5. Проблеми реалізації прав людини в Україні та світі.

Змістовний модуль II. Громадянин, суспільство й демократія.

Тема 4. Вибори, громадянин, демократія.

Мета вивчення: отримання студентами теоретичних знань щодо виборів як інституту демократії та ролі громадян у демократизації суспільства.

Обсяг навчального часу: 2 години

Обладнання: підручники, навчальні посібники, список основної і додаткової літератури, глосарій, методичні вказівки для самостійного вивчення навчальної дисципліни.

Основні питання (до контролю рівня засвоєння навчального матеріалу, його обговорення, самостійного вивчення та осмислення): 1. Що таке виборча система та які типи виборчих систем існують у демократичних країнах? Які вони мають вади й переваги? 2. Чи можлива ідеальна виборча система, яка б найефективніше реалізувала всі принципи демократії? 3. Які виборчі системи застосовувались на виборах в Україні після проголошення її незалежності? Охарактеризуйте тип та особливості чинної виборчої системи в Україні. 4. Із яких джерел відбувається фінансування виборчих компаній партій та кандидатів? Чи потрібно забезпечувати рівні фінансові можливості партій та кандидатів з точки зору демократичності, до якої міри і яким чином? 5. Яким є рівень виборчої активності в демократичних країнах і в Україні? Що спонукає громадян до участі у виборах? 6. Які чинники впливають на електоральні преференції виборів? 7. Які основні причини абсентеїзму? Чи є

він проблемою для України? 8. В чому полягає ідея громадянства? За яких умов людина стає громадянином? 9. Який зміст вкладається в поняття демократичного громадянина? 10. Що таке культура громадянськості? Охарактеризуйте її складові. 11. В чому полягає зміст політичної зацікавленості та обізнаності? Наскільки політично зацікавленим та обізнаними є громадяни демократичних країн Заходу та України? 12. Що таке раціональний вибір та як його можуть зробити виборці в умовах ускладненості політичного процесу? 13. Які є форми політичної участі? 14. Охарактеризуйте участь у політичному житті громадян країн розвинутої демократії і України? 15. Назвіть особливості протесаної поведінки громадян? Як вона впливає на стабільність та якість демократії?

Література:

1. Артемов Г. П. Политическая социология: Курс лекций / Г. П. Артемов. – С.-Петербург, 2000.
2. Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорія, методи / О. І. Вишняк. – Київ, 2000.
3. Голосов Г. В. Сравнительная политология: Учебник / Г. В. Голосов. – Новосибирск, 1995.
4. Гоулд Ф. Стратегическое планирование избирательных кампаний / Ф. Гоулд // Полис. – 1993. - № 4.
5. Кіс Т. І. Виборчі системи та їх політичні наслідки / Т. І. Кіс // Нова політика. – 1996. - № 2.
6. Погорілко В. Ф. Права та свободи людини та громадянина в Україні / В. Ф. Погорілко. – К.: Ін Юре, 1997. – 52 с.
7. Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Авт. Колектив: М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін.; За заг. ред. А. Колодій; М-во освіти і науки України, Ін-т вищої освіти АПН України, Укр. –канад. проект «Демократична освіта», Інститут вищої освіти. – К.: вид-во «Ай Бі», 2002. – 684 с.

Методичні поради з викладання теми: При підготовці до проведення практичного заняття № 4 студенти повинні враховувати методичні поради, що допоможуть їм ознайомитися із сутністю питань, які виносяться для обговорення на практикумі за темою «Вибори, громадянин, демократія». Для цілеспрямованої роботи студента при підготовці до практичного заняття № 4 необхідно використовувати наступний план:

1. Що таке виборча система та які типи виборчих систем існують у демократичних країнах? Які вони мають вади й переваги?
2. Чи можлива ідеальна виборча система, яка б найефективніше реалізувала всі принципи демократії?
3. Які виборчі системи застосовувались на виборах в Україні після проголошення її незалежності? Охарактеризуйте тип та особливості чинної виборчої системи в Україні.
4. Із яких джерел відбувається фінансування виборчих компаній партій та кандидатів? Чи потрібно забезпечувати рівні фінансові можливості партій та кандидатів з точки зору демократичності, до якої міри і яким чином?
5. Яким є рівень виборчої активності в демократичних країнах і в Україні? Що спонукає громадян до участі у виборах?
6. Які чинники впливають на електоральні преференції виборів?
7. Які основні причини абсентеїзму? Чи є він проблемою для України?
8. В чому полягає ідея громадянства? За яких умов людина стає громадянином?
9. Який зміст вкладається в поняття демократичного громадянина?
10. Що таке культура громадянськості? Охарактеризуйте її складові.
11. В чому полягає зміст політичної зацікавленості та обізнаності? Наскільки політично зацікавленим та обізнаними є громадяни демократичних країн Заходу та України?
12. Що таке раціональний вибір та як його можуть зробити виборці в умовах ускладненості політичного процесу?
13. Які є форми політичної участі?
14. Охарактеризуйте участь у політичному житті громадян країн розвиненої демократії і України?
15. Назвіть особливості протесаної поведінки громадян? Як вона впливає на стабільність та якість демократії? При підготовці відповідей на питання слід використовувати літературу, яка зазначена в інструктивно-методичних матеріалах щодо проведення практичних занять за темою № 4.

План проведення практичного заняття № 4(2 год.):

1. Вибори як інститут демократії.
2. Роль громадян у демократизації суспільства.

ІV. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ І ТЕМАТИКА КУРСОВИХ РОБІТ (ПРОЕКТІВ)

Демократія може досягнути успіху лише там, де еліти й громадяни віддані її цінностям та розуміють її вимоги – тобто там, де існує демократична політична культура. Еліти повинні поважати діючі принципи демократичного процесу, дотримуватись верховенства закону та розуміти свої обов'язки народних представників, яких обирають громадяни і які є підзвітні громадянам. Громадяни мають знати як про можливості, так і про обмеження демократії, розуміти свою роль у демократичному процесі, розвивати в собі терпимість, бажання йти на компроміс, а також громадянську відповідальність, що є дуже важливим для життєздатності демократії.

Демократична культура не виникає миттєво, як тільки країна проголошує свою орієнтацію на демократичний розвиток. Її становлення передбачає набуття всіма членами суспільства звички думати й діяти по-демократичному, яка, у свою чергу, є наслідком глибокого розуміння природи демократії, прав та можливостей, які вона забезпечує, а також обов'язків, які вона накладає – і на громадян, і на лідерів. В старіших демократіях це розуміння формувалось протягом століть – через тривалий досвід життя в умовах демократичної практики. Цю форму практичної освіти неможливо повторити в нових демократіях, зате вони мають змогу скористатися уроками, які старіші демократії винесли зі свого досвіду, і включити ці уроки до своїх програм громадянської освіти.

Навчальна дисципліна «Основи демократії» висвітлює найбільш актуальні проблеми становлення й розвитку демократичного ладу, тому важливим етапом у вивченні цього курсу є проведення наукових досліджень, зокрема, виконання курсових робіт студентами вищого навчального закладу.

Метою студентських наукових досліджень в контексті даної навчальної дисципліни є узагальнення та висвітлення з наукових позицій основних шляхів побудови в Україні дійсно демократичних суспільства та держави, а також перспективи розвитку української демократії. Для досягнення цієї мети студентам у ході виконання курсових робіт необхідно вирішити ряд завдань:

а) розкрити поняття демократії та демократичних інституцій в історичному значенні; б) висвітлити сучасне розуміння демократії як головної цінності суспільства в умовах трансформації та суспільно-політичних змін; в) розкрити основні напрямки реформування правової системи; г) проаналізувати головні чинники забезпечення та реалізації у повному обсязі прав та свобод, які юридично зафіксовані в Конституції та інших нормативних актах України; д) дати визначення демократичних інституцій сучасної держави та відобразити їх місце і ролі у розвитку громадянського суспільства.

У ході навчального процесу з курсу «Основи демократії» студентам пропонується виконання курсових робіт, які складаються з двох розділів: *I розділ – виконання реферату та II розділ – виконання контрольного модульного завдання.*

Тематика курсових робіт, що належать до I розділу:

1. Загальна характеристика політичних режимів.
2. Співвідношення демократії та політичного режиму.
3. Проблема формування демократичної держави в Україні.
4. Система захисту прав і свобод людини в Україні.
5. Судова влада в демократичних країнах.
6. Виконавча влада в демократичних суспільствах.
7. Місцева демократія та її форми.
8. Роль політичних партій у розвитку демократії.
9. Демократія і майбутнє політичних партій.
10. Вибори як інститут демократії.
11. Роль громадян у демократизації суспільства.
12. Роль засобів масової інформації в демократичному процесі.

13. Громадянське суспільство як умова свободи й демократії.
14. Політична підтримка демократії в Україні.
15. Демократія і державна політика.
16. Соціальні обов'язки держави у процесі демократизації.
17. Демократія та соціальна політика.
18. Проблема сумісності націоналізму і демократії.
19. Толерантність як демократичний принцип.
20. Перспективи демократії і система освіти.
21. Політична відповідальність та функції ЗМІ в демократичному суспільстві.
22. Модель демократичного громадянина і культура громадянськості.
23. Громадянин – творець демократії.
24. Історичні віхи демократизації виборчого процесу.
25. Вибори, громадянин, демократія.
26. Демократія і децентралізація влади.
27. Верховенство права та демократичні інститути.
28. Демократичні ідеї у політичній думці України I половини ХХ ст.
29. Демократизм періоду революцій та відновлення державності в Україні.
30. Демократичні традиції козацько-гетьманської доби.
31. Елементи демократії в історії України.
32. Поширення і «якість» демократії в сучасному суспільстві.
33. Мораль і правосвідомість як чинники демократії.
34. Виникнення і зміст демократії.

Тематика курсових робіт, що належать до II розділу:

1. Здійснити аналіз моделей організації й роботи законодавчої влади в розвинених демократіях.
2. Надати порівняльну характеристику моделей виконавчої влади в умовах демократичного суспільства.
3. Визначити поняття та основні концепції місцевого самоврядування.
4. Встановити способи взаємодії місцевого самоврядування та державної влади.

5. Показати, яким чином, організаційні засади партійної діяльності впливають на демократію.
6. Визначити межі політичної відповідальності та функцій засобів масової інформації в демократичному суспільстві.
7. Визначити особливості формування груп інтересів у посткомуністичній Україні (класичні групи, кланово-олігархічні об'єднання).
8. Надати загальну характеристику демократизації сфери зайнятості і боротьбі з безробіттям в Україні.
9. На Ваше розуміння, тіньова економіка: постійна величина чи плата за демократію?
10. Здійснити аналіз моделей сучасної демократії і формування соціальної політики.

Студентам для наукової творчості пропонується така *методика виконання курсових робіт*:

До *загальних* методів належать такі: 1) загально – філософський метод, що дає змогу співвіднести закономірності розвитку держави і права з найбільш загальними законами природи і суспільства; 2) діалектичний метод, який полягає у вивченні державно-політичних явищ у їх розвитку та взаємозв'язку між собою та з іншими явищами суспільної реальності; 3) метод системного аналізу, що дає можливість з'ясувати структуру досліджуваних явищ і взаємозв'язок її елементів. До *специфічних* методів належать: 1) метод порівняльного аналізу, необхідний для того, щоб виявити загальні та особливі елементи державного устрою, тотожність і відмінності між політико-правовими інститутами для порівняння позитивного правового досвіду інших країн і виявлення їх сильних і слабких сторін, а також виробити рекомендації з удосконалення законодавства; 2) формально-логічний метод, використання якого дає змогу чітко та несуперечливо визначити значення спеціальних юридичних термінів, які стосуються інститутів демократії та прав людини; 3) історико-порівняльний метод, що дає можливість з'ясувати, як еволюціонували демократичні інститути в різні історичні епохи, за різних політичних та соціально-економічних умов на

прикладі багатьох країн; 4) метод конкретно-правового аналізу зумовлений тим, що деякі конституційно-правові інститути мають у різних демократичних державах аналогічні риси, у такому разі зазначений метод використовується для ілюстрування загальних закономірностей; 5) метод абстрагування використовується для одержання узагальнених уявлень про демократичну державу і права людини, зокрема, за його допомогою виділяються суттєві риси досліджуваних явищ, відкидається випадкове, поодиноке та нехарактерне.

Захист курсових робіт за пропонованою тематикою здійснюється при проведенні практичних занять. У ході захисту курсових робіт студентам потрібно мати необхідні знання щодо відповіді на наступний *перелік контрольних питань*:

1. В яких документах був уперше зафіксований правовий статус особистості?
2. У чому полягає основне завдання курсу? 3. Що є предметом курсу?
4. Назвіть об'єкт і суб'єкт правового регулювання у сфері прав людини.
5. Які загальні наукові методи використовуються у цьому курсі?
6. Які спеціальні методи використовуються у цьому курсі?
7. Розкрийте поняття політичного режиму. 8. Охарактеризуйте основні риси демократичного політичного режиму. 9. Які негативні риси притаманні авторитарному і тоталітарному політичним режимам? 10. Розкрийте зміст романтичного напрямку в демократії. 11. У чому суть реалістичної концепції демократії? 6. Як демократію пояснює теорія еліт? 12. Які риси демократії виділяються теоріями масового суспільства та масової держави?
13. Які погляди на демократію сформувалися в рамках синтетичного напрямку? 14. Які відмінності між прямою та представницькою формами демократії? 15. Що таке виборча система та які типи виборчих систем існують у демократичних країнах? Які вони мають вади й переваги?
16. Чи можлива ідеальна виборча система, яка б найефективніше реалізувала всі принципи демократії? 17. Які виборчі системи застосовувались на виборах в Україні після проголошення її незалежності? Охарактеризуйте тип та особливості чинної виборчої системи в Україні. 18. Із яких джерел відбувається фінансування виборчих компаній партій та кандидатів? Чи

потрібно забезпечувати рівні фінансові можливості партій та кандидатів з точки зору демократичності, до якої міри і яким чином? 19. Яким є рівень виборчої активності в демократичних країнах і в Україні? Що спонукає громадян до участі у виборах? 20. Які чинники впливають на електоральні преференції виборців? 21. Які основні причини абсентеїзму? Чи є він проблемою для України? 22. В чому полягає ідея громадянства? За яких умов людина стає громадянином? 23. Який зміст вкладається в поняття демократичного громадянина? 24. Що таке культура громадянськості? Охарактеризуйте її складові. 25. В чому полягає зміст політичної зацікавленості та обізнаності? Наскільки політично зацікавленим та обізнаними є громадяни демократичних країн Заходу та України? 26. Що таке раціональний вибір та як його можуть зробити виборці в умовах ускладненості політичного процесу? 27. Які є форми політичної участі? 28. Охарактеризуйте участь у політичному житті громадян країн розвиненої демократії і України? 29. Назвіть особливості протесаної поведінки громадян? Як вона впливає на стабільність та якість демократії? 30. Дайте визначення прав та свобод людини та громадянина. 31. Як співвідносяться моральні та правові норми у контексті прав людини? 32. У чому полягає відмінність понять «людина», «особистість» та «громадянин»? 33. У чому полягає значення прав людини для сучасної правової держави? 34. У чому відмінність у визначенні прав людини з погляду природного та позитивного права? 35. Які проблеми у сфері реалізації прав людини постають перед Україною та іншими державами світу? 36. Що таке громадянське суспільство? 37. Як співвідноситься розвиток громадянського суспільства і демократії? 38. Чому і в якому сенсі поняття громадянського суспільства розглядають як протиположне державі? 39. Які функції виконує громадянське суспільство? 40. Поясніть зміст таких рис громадянського суспільства: а) цивілізованість; б) саморегульованість; в) продукування «соціального капіталу». 41. Охарактеризуйте три історичні стадії в розвитку громадянського суспільства: «громадянське суспільство – I, - II, - III». 42. Які відмінності у структурі та співвідношенні функцій громадянського суспільства в різних країнах? 43. Чому громадянські суспільства «дичавіють»

у певні періоди та в чому це проявляється? 44. З чим пов'язаний інтерес до теорії громадянського суспільства у посткомуністичних суспільствах? 45. Які інститути громадянського суспільства виникли в Україні за роки незалежності? 46. Наскільки розвинений в Україні громадський сектор (чисельність НДО, їх різновиди, залучення громадян до їх діяльності? 47. Чи стали засоби масової інформації інститутом громадянського суспільства в Україні? 48. Чи має Україна якісь успіхи у формуванні громадянського суспільства? 49. Чого бракує громадянському суспільству в Україні, щоб воно могло повноцінно виконувати усі свої функції? 50. Як можна зміцнити інститути громадянського суспільства в Україні та вплинути на формування громадянської свідомості людей?

Для того, щоб набрати максимальну кількість балів за індивідуальну та самостійну роботу необхідно: написати реферат (1*40= 40 б.) та виконати контрольне модульне завдання (1*30= 30 б.).

Шкала оцінювання:

90-100 балів – відмінно (A);

75-89 балів - добре (BС);

60-74 балів - задовільно (DE);

35-59 балів - незадовільно з можливістю повторного складання;

1-34 балів - незадовільно з обов'язковим повторним курсом (F).

**У. ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ ДО НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО
ПОСІБНИКА ЩОДО ВИКЛАДАННЯ КУРСУ «ОСНОВИ
ДЕМОКРАТІЇ»**

**5.1. Робоча та навчальна програма щодо викладання навчальної
дисципліни «Основи демократії»**

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 1	Галузь знань 0301 соціально-політичні науки (шифр і назва)	Нормативна	
	Спеціальність 7.03010201 психологія (шифр і назва)		
Модулів – 3		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		5	5
		Семестр	
Загальна кількість годин – 36		9	9
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2	Освітньо-кваліфікаційний рівень: спеціаліст	10 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		8 год.	4 год.
		Індивідуальна робота	
		год.	10 год.
		Самостійна робота	
		18 год.	16 год.
		Вид контролю: залік	

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: узагальнення та висвітлення з наукових позицій основних шляхів побудови в Україні дійсно демократичних суспільства та держави, а також перспективи розвитку української демократії.

Завдання: а) розкриття поняття демократії та демократичних інституцій в історичному значенні; б) висвітлення сучасного розуміння демократії як головної цінності суспільства в умовах трансформації та суспільно-політичних змін; в) розкриття основних напрямків реформування правової системи; г) аналіз головних чинників забезпечення та реалізації у повному обсязі прав та свобод, які юридично зафіксовані в Конституції та інших нормативних актах України; д) визначення демократичних інституцій сучасної держави та відображення їх місця і ролі у розвитку громадянського суспільства.

Унаслідок вивчення навчальної дисципліни **студент повинен**

знати: визначення поняття демократії, його еволюцію та сучасні концепції побудови демократичного суспільства, сутність і зміст прав та свобод індивідів, способи їхньої юридичної фіксації, шляхи втілення у життя, механізми та гарантії їх забезпечення в умовах суспільних змін на сучасному етапі розвитку Української держави.

уміти: продемонструвати провідні напрями і шляхи реформування правової та судової систем, а також правоохоронних органів України, показати трансформацію цілей і функцій сучасної держави для забезпечення і захисту прав, свобод і законних інтересів громадян України, мати навички розкрити концепції розвитку демократії у минулому та на сучасному етапі.

Змістовий модуль 1. Сутність, передумови й поширення демократії у сучасному світі

Тема 1. Об'єкт і предмет, метод і джерела курсу

Тема 2. Поняття демократії та її інститутів. Розвиток концепції демократії

Змістовий модуль 2. Громадянин, суспільство й демократія

Тема 1. Конституційно-правові основи прав людини та демократії

Тема 2. Вибори, громадянин, демократія

Тема 3. Розвиток громадянського суспільства

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	зокрема					усього	зокрема				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Сутність, передумови й поширення демократії у сучасному світі												
Тема 1. Об'єкт і предмет, метод і джерела курсу	5	2	1			2	7	1	2		2	2
Тема 2. Поняття демократії та її інститутів. Розвиток концепції демократії.	8	2	2			4	8	2			2	4
Разом за змістовим модулем 1	13	4	3			6	15	3	2		4	6
Змістовий модуль 2. Громадянин, суспільство й демократія												
Тема 1. Конституційно-правові основи прав людини та демократії	8	2	2			4	9	1	2		2	4
Тема 2. Вибори, громадянин, демократія	8	2	2			4	7	1			2	4
Тема 3. Розвиток громадянського суспільства	7	2	1			4	5	1			2	2
Разом за змістовим модулем 2	23	6	5			12	21	3	2		6	10

Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Об'єкт і предмет, метод і джерела курсу	1
2.	Поняття демократії та її інститутів. Розвиток концепції демократії	2
3.	Конституційно-правові основи прав людини та демократії	2
4.	Вибори, громадянин, демократія	2
5.	Розвиток громадянського суспільства	1
	Разом	8

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Об'єкт і предмет, метод і джерела курсу	2
2.	Поняття демократії та її інститутів. Розвиток концепції демократії	4
3.	Конституційно-правові основи прав людини та демократії	4
4.	Вибори, громадянин, демократія	4
5.	Розвиток громадянського суспільства	4
	Разом	18

Індивідуальні завдання

Передбачають підготовку рефератів та контрольних-модульних робіт з курсу «Основи демократії».

Методи навчання

Поділяються на *загальні*, які є основою наукового мислення та використовуються в усіх науках, та *специфічні*, властиві тільки цій та ряду інших суміжних наукових дисциплін. До *загальних* методів пізнання належать такі: 1) загально – філософський метод, що дає змогу співвіднести закономірності розвитку держави і права з найбільш загальними законами природи і суспільства; 2) діалектичний метод, який полягає у вивченні державно-політичних явищ у їх розвитку та взаємозв'язку між собою та з іншими явищами суспільної реальності; 3) метод системного аналізу, що дає можливість з'ясувати структуру досліджуваних явищ і взаємозв'язок її елементів. До *специфічних* методів належать: 1) метод порівняльного аналізу, необхідний для того, щоб виявити загальні та особливі елементи державного устрою, тотожність і відмінності між політико-правовими інститутами для порівняння позитивного правового досвіду інших країн і виявлення їх сильних і слабких сторін, а також виробити рекомендації з удосконалення законодавства; 2) формально-логічний метод, використання якого дає змогу чітко та несуперечливо визначити значення спеціальних юридичних термінів, які стосуються інститутів демократії та прав людини; 3) історико-порівняльний метод, що дає можливість з'ясувати, як еволюціонували демократичні інститути в різні історичні епохи, за різних політичних та

соціально-економічних умов на прикладі багатьох країн; 4) метод конкретно-правового аналізу зумовлений тим, що деякі конституційно-правові інститути мають у різних демократичних державах аналогічні риси, у такому разі зазначений метод використовується для ілюстрування загальних закономірностей; 5) метод абстрагування використовується для одержання узагальнених уявлень про демократичну державу і права людини, зокрема, за його допомогою виділяються суттєві риси досліджуваних явищ, відкидається випадкове, поодинокі та нехарактерне.

Методи контролю

Поточний, який передбачає проведення тестування та підсумковий, який включає складання заліку та виконання комплексної контрольної роботи з навчального курсу «Основи демократії».

Розподіл балів, які отримують студенти (складання заліку)

Вид занять		1	2	3	4	5	Сума
							100
Модуль I (поточне тестування)	Лекції	2	2	2	2	2	10
	Практичні заняття	5	5	5	5		20
Модуль II	Індивідуальна робота	8	8	8	8	8	40
Модуль III	Самостійна робота	6	6	6	6	6	30

Шкала оцінювання: національна та ECTS

За 100-бальною шкалою	За державною (національною) шкалою	За шкалою ECST
90 – 100 балів	відмінно	A
89 – 75 балів	Добре	BC
60 – 74 балів	задовільно	DE
26 – 59 балів	незадовільно (повторне складання заліку)	FX
0 – 25 балів	незадовільно (повторне вивчення дисципліни)	F

Методичне забезпечення

1. Підручники / навчальні посібники, розроблені викладачами кафедри, конспекти (тексти, схеми) лекцій у паперовій та/або електронній формі (електронний підручник/навчальний посібник/інтерактивний комплекс, файл зі змістом матеріалу, що викладається на лекціях, файл із роздатковими матеріалами);
2. Питання, тести й завдання за окремими темами лекцій (змістовими модулями навчальної дисципліни) для самоконтролю студентів;
3. Список основної і додаткової літератури, рекомендованої студентам, за темами лекцій;
4. Глосарій (тлумачний словник термінів – упорядкований перелік спеціальних термінів, зміст яких вимагає пояснення, що зустрічаються в тексті лекцій навчальної дисципліни, за темами лекцій або за абеткою);
5. Методичні вказівки (рекомендації) для студентів щодо самостійного вивчення навчальної дисципліни – комплекс рекомендацій і роз'яснень, що забезпечують студентам оптимальну організацію вивчення дисципліни.

Форма підсумкового контролю успішності навчання

Залік

Засоби діагностики успішності навчання

Поточне тестування

5.2. ПАКЕТ КОНТРОЛЬНИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Контрольні питання за кожною темою навчальної дисципліни відповідно до робочої програми:

Змістовний модуль I. Сутність, передумови й поширення демократії у сучасному світі.

Тема 1. Об'єкт і предмет, метод і джерела курсу.

1. В яких документах був уперше зафіксований правовий статус особистості?
2. У чому полягає основне завдання курсу? 3. Що є предметом курсу?
4. Назвіть об'єкт і суб'єкт правового регулювання у сфері прав людини.
5. Які загальні наукові методи використовуються у цьому курсі?
6. Які спеціальні методи використовуються у цьому курсі?

Тема 2. Поняття демократії та її інститутів. Розвиток концепції демократії.

1. Розкрийте поняття політичного режиму. 2. Охарактеризуйте основні риси демократичного політичного режиму. 3. Які негативні риси притаманні авторитарному і тоталітарному політичним режимам? 4. Розкрийте зміст романтичного напрямку в демократії. 5. У чому суть реалістичної концепції демократії? 6. Як демократію пояснює теорія еліт? 7. Які риси демократії виділяються теоріями масового суспільства та масової держави? 8. Які погляди на демократію сформувалися в рамках синтетичного напрямку? 9. Які відмінності між прямою та представницькою формами демократії?

Змістовний модуль II. Громадянин, суспільство й демократія.

Тема 3. Конституційно-правові основи прав людини та демократії.

1. Дайте визначення прав та свобод людини та громадянина.
2. Як співвідносяться моральні та правові норми у контексті прав людини?
3. У чому полягає відмінність понять «людина», «особистість» та «громадянин»?
4. У чому полягає значення прав людини для сучасної правової держави? 5. У чому відмінність у визначенні прав людини з погляду природного та позитивного права? 6. Які проблеми у сфері реалізації прав людини постають перед Україною та іншими державами світу?

Тема 4. Вибори, громадянин, демократія.

1. Що таке виборча система та які типи виборчих систем існують у демократичних країнах? Які вони мають вади й переваги? 2. Чи можлива ідеальна виборча система, яка б найефективніше реалізувала всі принципи демократії? 3. Які виборчі системи застосовувались на виборах в Україні після проголошення її незалежності? Охарактеризуйте тип та особливості чинної виборчої системи в Україні. 4. Із яких джерел відбувається фінансування виборчих компаній партій та кандидатів? Чи потрібно забезпечувати рівні фінансові можливості партій та кандидатів з точки зору демократичності, до якої міри і яким чином? 5. Яким є рівень виборчої активності в демократичних країнах і в Україні? Що спонукає громадян до участі у виборах? 6. Які чинники впливають на електоральні преференції виборців? 7. Які основні причини абсентеїзму? Чи є він проблемою для України? 8. В чому полягає ідея громадянства? За яких умов людина стає громадянином? 9. Який зміст вкладається в поняття демократичного громадянина? 10. Що таке культура громадянськості? Охарактеризуйте її складові. 11. В чому полягає зміст політичної зацікавленості та обізнаності? Наскільки політично зацікавленим та обізнаними є громадяни демократичних країн Заходу та України? 12. Що таке раціональний вибір та як його можуть зробити виборці в умовах ускладненості політичного процесу? 13. Які є форми політичної участі? 14. Охарактеризуйте участь у політичному житті громадян країн розвиненої демократії і України? 15. Назвіть особливості протесаної поведінки громадян? Як вона впливає на стабільність та якість демократії?

Тема 5. Розвиток громадянського суспільства.

1. Що таке громадянське суспільство? 2. Як співвідноситься розвиток громадянського суспільства і демократії? 3. Чому і в якому сенсі поняття громадянського суспільства розглядають як протиположне до держави? 4. Які функції виконує громадянське суспільство? 5. Поясніть зміст таких рис громадянського суспільства: а) цивілізованість; б) саморегульованість; в) продукування «соціального капіталу». 6. Охарактеризуйте три історичні стадії в розвитку громадянського суспільства: «громадянське суспільство – I, - II, - III». 7. Які відмінності у структурі та співвідношенні функцій

громадянського суспільства в різних країнах? 8. Чому громадянські суспільства «дичавіють» у певні періоди та в чому це проявляється? 9. З чим пов'язаний інтерес до теорії громадянського суспільства у посткомуністичних суспільствах? 10. Які інститути громадянського суспільства виникли в Україні за роки незалежності? 11. Наскільки розвинений в Україні громадський сектор (чисельність НДО, їх різновиди, замученість громадян до їх діяльності? 12. Чи стали засоби масової інформації інститутом громадянського суспільства в Україні? 13. Чи має Україна якісь успіхи у формуванні громадянського суспільства? 14. Чого бракує громадянському суспільству в Україні, щоб воно могло повноцінно виконувати усі свої функції? 15. Як можна зміцнити інститути громадянського суспільства в Україні та вплинути на формування громадянської свідомості людей?

Перелік тем рефератів:

1. Загальна характеристика політичних режимів.
2. Співвідношення демократії та політичного режиму.
3. Проблема формування демократичної держави в Україні.
 1. Система захисту прав і свобод людини в Україні.
 2. Судова влада в демократичних країнах.
 3. Виконавча влада в демократичних суспільствах.
 4. Місцева демократія та її форми.
 5. Роль політичних партій у розвитку демократії.
 6. Демократія і майбутнє політичних партій.
 7. Вибори як інститут демократії.
 8. Роль громадян у демократизації суспільства.
 9. Роль засобів масової інформації в демократичному процесі.
 10. Громадянське суспільство як умова свободи й демократії.
 11. Політична підтримка демократії в Україні.
 12. Демократія і державна політика.
 13. Соціальні обов'язки держави у процесі демократизації.
 14. Демократія та соціальна політика.
 15. Проблема сумісності націоналізму і демократії.

16. Толерантність як демократичний принцип.
17. Перспективи демократії і система освіти.
18. Політична відповідальність та функції ЗМІ в демократичному суспільстві.
19. Модель демократичного громадянина і культура громадянськості.
20. Громадянин – творець демократії.
21. Історичні віхи демократизації виборчого процесу.
22. Вибори, громадянин, демократія.
23. Демократія і децентралізація влади.
24. Верховенство права та демократичні інститути.
25. Демократичні ідеї у політичній думці України I половини XX ст.
26. Демократизм періоду революцій та відновлення державності в Україні.
27. Демократичні традиції козацько-гетьманської доби.
28. Елементи демократії в історії України.
29. Поширення і «якість» демократії в сучасному суспільстві.
30. Мораль і правосвідомість як чинники демократії.
31. Виникнення і зміст демократії.

Завдання для контрольних робіт, що дозволяють визначити засвоєння окремих тем навчальної дисципліни:

1. Здійснити аналіз моделей організації й роботи законодавчої влади в розвинених демократіях.
2. Надати порівняльну характеристику моделей виконавчої влади в умовах демократичного суспільства.
3. Визначити поняття та основні концепції місцевого самоврядування.
4. Встановити способи взаємодії місцевого самоврядування та державної влади.
5. Показати, яким чином, організаційні засади партійної діяльності впливають на демократію.
6. Визначити межі політичної відповідальності та функцій засобів масової інформації в демократичному суспільстві.

7. Визначити особливості формування груп інтересів у посткомуністичній Україні (класичні групи, кланово-олігархічні об'єднання).

8. Надати загальну характеристику демократизації сфери зайнятості і боротьбі з безробіттям в Україні.

9. На Ваше розуміння, тіньова економіка: постійна величина чи плата за демократію?

10. Здійснити аналіз моделей сучасної демократії і формування соціальної політики.

ВАРІАНТИ ВИДІВ ЗАВДАНЬ

для підсумкового контролю знань студентів з навчальної дисципліни

«Основи демократії»

ВАРІАНТ 1

1. У чому полягає мета курсу?
2. Визначити предмет навчальної дисципліни.

ВАРІАНТ 2

1. Визначити завдання курсу.
2. Що розуміється під об'єктом курсу?

ВАРІАНТ 3

1. Визначити суб'єкт навчальної дисципліни.
2. Назвати класифікацію основних джерел курсу.

ВАРІАНТ 4

1. Які загальні наукові методи використовуються у цьому курсі?
2. У чому полягає сутність політичного режиму?

ВАРІАНТ 5

1. Дати визначення поняття «демократія».
2. Назвати основні принципи демократії.

ВАРІАНТ 6

1. Визначити ознаки демократії.
2. Які Ви знаєте види державних політичних режимів?

ВАРІАНТ 7

1. Дати загальну характеристику демократичного державного режиму.
2. У чому полягає сутність романтичного напрямку концепцій демократії?

ВАРІАНТ 8

1. Дати загальну характеристику тоталітарного державного режиму.
2. У чому полягає реалістичний напрям концепцій демократії?

ВАРІАНТ 9

1. Дати загальну характеристику авторитарному державному режиму.
2. У чому полягає сутність теорії масового суспільства та масової держави?

ВАРІАНТ 10

1. Дати загальну характеристику синтетичного напрямку концепцій демократії.
2. У чому полягає сутність теорії плебісцитарної демократії?

ВАРІАНТ 11

1. Назвіть форми демократії в державному управлінні.
2. Дати перелік основних рис демократичного стилю державного управління.

ВАРІАНТ 12

1. Які відмінності між прямою та представницькою формами демократії?
2. Які негативні риси притаманні авторитарному і тоталітарному політичним режимам?

ВАРІАНТ 13

1. Дайте визначення прав та свобод людини та громадянина?
2. Як співвідносяться моральні та правові норми у контексті прав людини?

ВАРІАНТ 14

1. У чому полягає відмінність понять «людина», «особистість», та «громадянин»?
2. У чому полягає значення прав людини для сучасної правової держави?

ВАРІАНТ 15

1. У чому відмінність у визначенні прав людини з погляду природного та позитивного права?
2. Які проблеми у сфері реалізації прав людини постають перед Україною та іншими державами світу?

ВАРІАНТ 16

1. Дайте визначення поняття «виборча система».
2. Назвіть типи виборчих систем.

ВАРІАНТ 17

1. Чи можлива ідеальна виборча система, яка б найефективніше реалізувала всі принципи демократії?
2. Які виборчі системи застосовувались на виборах в Україні після проголошення її незалежності? Охарактеризуйте тип та особливості чинної виборчої системи в Україні.

ВАРІАНТ 18

1. Яким є рівень виборчої активності в демократичних країнах і в Україні? Що спонукає громадян до участі у виборах?
2. В чому полягає ідея громадянства? За яких умов людина стає громадянином?

ВАРІАНТ 19

1. Які є форми політичної участі?
2. Охарактеризуйте участь у політичному житті громадян України.

ВАРІАНТ 20

1. Що таке громадянське суспільство?
2. Як співвідносяться розвиток громадянського суспільства і демократії?

ВАРІАНТ 21

1. Чому і в якому сенсі поняття громадянського суспільства розглядають як протипагу державі?
2. Які функції виконує громадянське суспільство?

ВАРІАНТ 22

1. З чим пов'язаний інтерес до теорії громадянського суспільства у посткомуністичних суспільствах?
2. Які інститути громадянського суспільства виникли в Україні за роки незалежності?

ВАРІАНТ 23

1. Чи стали засоби масової інформації інститутом громадянського суспільства в Україні?
2. Наскільки розвинений в Україні громадський сектор (НДО, їх різновиди, залучення громадян до їх діяльності)?

ВАРІАНТ 24

1. Чи має Україна якісь успіхи у формуванні громадянського суспільства?
2. Чого бракує громадянському суспільству в Україні, щоб воно могло повноцінно виконувати усі свої функції?

ВАРІАНТ 25

1. Поясніть зміст таких рис громадянського суспільства, як цивілізованість, саморегульованість, продукування «соціального капіталу».
2. Охарактеризуйте три історичні стадії в розвитку громадянського суспільства: «громадянське суспільство – I. - II, - III».

ВАРІАНТ 26

1. Які відмінності у структурі та співвідношенні функцій громадянського суспільства в різних країнах?
2. Чому громадянські суспільства «дичавіють» у певні періоди та в чому це проявляється?

ВАРІАНТ 27

1. Як можна зміцнити інститути громадянського суспільства в Україні та вплинути на формування громадянської свідомості людей?
2. Охарактеризуйте особливості сучасної демократії.

ВАРІАНТ 28

1. Приватність, невтручання в особисте життя, громадянська асоціація та соціальний порядок, як демократичні цінності (загальна характеристика).
2. Дайте загальну характеристику громадянства і громадянськості, як демократичної цінності.

ВАРІАНТ 29

1. Дайте загальну характеристику однієї з демократичних цінностей, а саме, компетентності і відповідальності.
2. Загальна характеристика такої демократичної цінності, як конституція і конституціоналізм.

ВАРІАНТ 30

1. Свобода совісті та свобода слова, вільні засоби масової інформації і громадянська думка, як демократичні цінності (загальна характеристика).
2. Людська гідність, моральна автономія – демократичні цінності сучасної України (загальна характеристика).

ВАРІАНТИ ТЕСТУВАННЯ СТУДЕНТІВ

ТЕСТ 1

1. Під об'єктом курсу розуміється:

- а) політична влада в країні;
- б) держава;
- в) міжнародні організації;
- г) порядок та ефективність функціонування державних інститутів.

2. Під суб'єктом курсу розуміють:

- а) державні органи та посадові особи;
- б) механізм реалізації діючих гарантій у сучасних умовах;
- в) суспільно-політичні, економічні та юридичні гарантії забезпечення прав людини та громадянина;
- г) політичні партії.

3. Джерела навчальної дисципліни класифікують за:

- а) галузевою ознакою;
- б) характером політичного режиму в країні;
- в) особливостями правового менталітету;
- г) юридичним змістом.

4. Основним джерелом курсу «Основи демократії» є:

- а) міжнародно-правові акти;
- б) міжнародний пакт про громадянські та політичні права;
- в) Конституція України.

5. Предметом вивчення курсу є:

- а) розгляд системи норм права, які регулюють відносини, що складаються в процесі взаємодії індивіда та суспільства, громадянина та держави, що пов'язано з питаннями реалізації прав та свобод;
- б) розкриття поняття демократії та демократичних інституцій в історичному значенні;
- в) аналіз головних чинників забезпечення та реалізації у повному обсязі прав та свобод, які юридично зафіксовані в Конституції та інших нормативних актах України;
- г) трансформація цілей та функцій сучасної держави в умовах суспільних змін.

6. Навчальна дисципліна вирішує такі завдання:

- а) висвітлення сучасного розуміння демократії як головної цінності суспільства в умовах трансформації та суспільно-політичних змін;
- б) аналіз попередньої та сучасної політичної ситуації у суспільстві;
- в) юридична фіксація правового статусу особистості;
- г) визначення демократичних інституцій сучасної держави та відображення місця і ролі громадянського суспільства.

ТЕСТ 2

1. Політичний режим визначається як:

- а) найважливіша характеристика держави;
- б) теорія компромісної демократії;
- в) формальна прихильність ідеям панування права;
- г) політична сторона державного управління.

2. Демократія у сучасному розумінні означає:

- а) владу народу;
- б) наявність автономних, не регульованих державою суспільних сфер;
- в) відсутність принципу поділу влади;
- г) народовладдя і політичний плюралізм.

3. До визначальних ознак демократії належать:

- а) вираження потреб, інтересів, цілей і волі всього народу країни, умовами чого є його об'єднання в цілісність і вільне самовираження;
- б) конкретизація повноважень вищих органів держави зумовлених галузевими особливостями та формами власності;
- в) реалізація інтересів вузької групи осіб;
- г) забезпечення впровадження в життя встановлених, визнаних норм, правил, ідеалів, цінностей, інших регуляторів соціальної активності тощо.

4. До основних рис демократичного державного режиму належать:

- а) управління людською спільністю здійснюється з волі більшості її учасників;
- б) заборона будь-якої ідеології, окрім офіційної;
- в) свобода слова, вільні засоби масової інформації.

5. До основних рис тоталітарного державного режиму належать:

- а) державна ідеологія вважається єдино правильною й науково обґрунтованою;
- б) відмова від тотального контролю влади над суспільством, невтручання або обмежене втручання у поза політичні сфери, насамперед в економіку;
- в) місце самоврядування або повністю відсутнє, або провадиться призначеними зверху чиновниками, або здійснюється фіктивно.

6. До основних рис авторитарного державного режиму належать:

- а) носіями влади є одна людина або група осіб;
- б) проголошення рівноправності, надання всім громадянам юридично однакового правового становища;
- в) необмеженість влади, її не підконтрольність громадянами.

7. Численні демократичні теорії концепцій демократії можна поділити на такі основні напрями:

- а) романтичний;
- б) управлінський;
- в) реалістичний;
- г) бюрократичний;
- д) синтетичний.

8. Концепції демократії, що зазначені у курсі «Основи демократії» розглядають наступні теорії та вчення:

- а) вчення елітистів;
- б) теорія масового суспільства та масової держави;
- в) теорія державного управління;
- г) теорія місцевого і територіального громадського самоврядування;
- д) теорія плебісцитарної демократії.

9. До основних рис демократичного стилю державного управління належать:

- а) глибокі, органічні взаємозв'язки органів державної влади і місцевого самоврядування з громадянами;
- б) нормативне регулювання взаємовідносин органів державної влади та громадян шляхом установлення загальних правил;
- в) становлення й підтримання у всій системі державного управління справді гуманних взаємин між керівниками та підлеглими, громадянами, у результаті чого права та свободи людини отримують реалізацію.

ТЕСТ 3

1. Права людини у сучасному розумінні визначаються, як:

- а) визначені, нормативно структуровані властивості й особливості буття особистості, що виражають її свободу;
- б) критерій для оцінки законодавства, політики держави;
- в) сукупність загальних рис, які створюють соціальний тип особистості;
- г) невід'ємні і необхідні способи й умови її життя, взаємовідносини із суспільством, державою, іншими індивідами.

2. Отримання громадянства пов'язано з такими чинниками, як:

- а) народження людини;
- б) реєстрація шлюбу;
- в) звільнення з місць позбавлення волі;
- г) спеціальне рішення компетентних державних органів, за заявою.

3. Особистість як продукт суспільства характеризується в єдності її індивідуальних соціальних і біологічних рис, і зокрема містить у собі:

- а) ознаки, що характеризують соціальні зв'язки і відносини людини;

- б) обов'язкова належність до політичної партії;
- в) наявність подвійного громадянства;
- г) здобуті власним досвідом знання, навички, звички, культурний рівень.

4. Філософія прав людини ґрунтується на такій найважливішій цінності, як:

- а) людська гідність;
- б) суспільний порядок;
- в) свобода слова.

5. Коли йдеться про права людини, то маються на увазі не взагалі будь-які права, а розрізняють:

- а) морально-етичні права;
- б) право на недоторканість житла;
- в) право на захист особистих прав та законних інтересів у суді;
- г) права як систему міжнародних і національних законодавчих інститутів.

6. Загальність і універсальність прав та свобод людини має декілька вимірів:

- а) усі люди без якої-небудь дискримінації мають основні права та свободи;
- б) кожна людина має право на подвійне громадянство;
- в) дотримання прав людини – це відсутність страху, ненависті, агресії, воєн;
- г) проблема прав людини – загальна проблема.

7. Мова міжнародних документів і законодавство України застосовують такі основні поняття, як:

- а) свобода людини;
- б) свобода засобів масової інформації;
- в) свобода слова;
- г) права людини.

ТЕСТ 4

1. Невід'ємним атрибутом демократичного суспільства є:

- а) вибори, шляхом яких відбувається відтворення та легітимація владних інститутів;
- б) зустріч представників органів державної влади та місцевого самоврядування з громадянами;
- в) демократизація державного управління;
- г) референдум.

2. Виборча система визначається, як:

- а) сукупність визначених законодавством правил, які регулюють перебіг виборчої кампанії;
- б) забезпечення прав меншин на справедливе представництво та встановлення працевдатного стійкого уряду;
- в) спосіб визначення переможців і розподілу між ними депутатських мандатів.

3. Основними чинниками, які впливають на високу стабільність і активність виборців в Україні є:

- а) електоральна поведінка;
- б) користь від участі у виборах;
- в) участь у голосуванні, щоб підтримати на виборах «своїх»;
- г) партійна приналежність громадян.

4. До форм участі громадян у демократичному врядуванні належать:

- а) вибори та референдуми;
- б) участь у різноманітних формах громадського життя;
- в) залучення громадян до політики не на словах, а на ділі;
- г) виконання людьми суспільних функцій, пов'язаних із їхнім статусом громадянина.

5. Форми політичної участі громадян можна розділити на такі типи:

- а) індивідуальні й колективні дії;
- б) конвенційні і не конвенційні;
- в) регіональні та національні;
- г) прямі дії.

ТЕСТ 5

1. Громадянське суспільство визначається, як:

- а) сфера спілкування, взаємодії, спонтанної самоорганізації та самоврядування вільних індивідів на основі добровільно сформованих асоціацій;
- б) давня, але дуже актуальна теоретична концепція, котра усе ще «володіє значним аналітичним, нормативним і політичним потенціалом»;

в) асоціація, яка захищена необхідними законами від прямого втручання і регламентації з боку держави, і в якій переважають громадянські цінності.

2. До інститутів громадянського суспільства належать:

а) добровільні громадські організації та громадські рухи;

б) профспілкові організації;

в) органи місцевого самоврядування;

г) незалежні засоби масової інформації;

д) залежні від громадськості елементи судової та правоохоронної системи.

3. Громадянське суспільство виконує такі функції:

а) є засобом самовиразу індивідів, їх самоорганізації та самостійної реалізації ними власних інтересів;

б) безпосередньо впливають на прийняття рішень вищим законодавчим органом України;

в) виступають гарантом непорушності особистих прав громадян.

4. Громадянське суспільство має такі моделі:

а) демократичну;

б) бюрократичну;

в) посередницьку;

г) змішану;

д) виборчу.

5. Підгрунття громадянського суспільства складають:

а) приватна власність;

б) подолання недовіри до влади;

в) позбавлення тоталітарних стереотипів свідомості;

г) розвинені правові відносини;

д) самостійні і впевнені у своїх силах люди.

6. Правові умови функціонування громадянського суспільства в державі гарантуються такими нормами Конституції України:

а) 15;

б) 1, 3;

в) 6;

г) 10;

д) 34, 35.

При вирішенні тестових завдань кожному студентові необхідно вказати на варіант правильної відповіді.

Критерії оцінювання відповідей на контрольні завдання

Контрольні завдання складаються з двох теоретичних питань. Кожне питання оцінюється від 1 до 5 балів.

Відсутність відповіді не оцінюється взагалі.

1 бал виставляється, якщо є визначення головного питання, але воно не розкрито і не пояснене.

2 бали виставляються за відповідь, у якій не виявлено розуміння основного змісту навчального матеріалу або в якій допущено кілька суттєвих помилок.

3 бали виставляється за повну відповідь, у якій допущено суттєву помилку, або відповідь неповна, нелогічна.

4 балами оцінюється повна і правильна відповідь на підставі вивчених теорій, правил тощо, матеріал викладено в певній логічній послідовності, водночас виявлено два-три несуттєві помилки.

5 балів виставляється за правильну і повну відповідь, у якій наведені приклади для пояснення теоретичних положень, принципів тощо, є особистий погляд, аргументований і підкріплений науковими теоріями.

Кожен тест оцінюється 3 балами.

Максимальна кількість балів за виконання одного з варіантів контрольних завдань дорівнює 25. Оцінка за контрольні завдання виставляється за такою градацією:

15 - 18 балів дорівнює оцінці «задовільно»;

19 - 22 бали дорівнює оцінці «добре»;

23 - 25 балів дорівнює оцінці «відмінно»;

менше 15 балів дорівнює оцінці «незадовільно».

5.3. ДИДАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Зміст самостійної роботи студентів із навчальної дисципліни

«Основи демократії»

№ теми	Завдання	Література	Форма контролю
Тема 1.	Підготовка до практичного заняття «Об'єкт і предмет, метод і джерела та суб'єкти курсу»	1, 2, 6, 23	Поточне тестування та опитування
Тема 2.	Підготовка до практичного заняття «Поняття демократії та її інститутів. Розвиток концепції демократії»	22, 23, 27, 36, 39	Поточне тестування та опитування
Тема 3.	Підготовка до практичного заняття «Конституційно-правові основи прав людини та демократії»	6, 9, 12, 23, 36, 43, 48	Поточне тестування та опитування
Тема 4.	Підготовка до практичного заняття «Вибори, громадянин, демократія»	Допоміжна: 1, 3, 4, 8, 10. Базова: 39	Поточне тестування та опитування
Тема 5.	Підготовка до практичного заняття «Розвиток громадянського суспільства»	6, 12, 22, 23, 30, 34, 39, 44, 52, 57	Поточне тестування та опитування

Методичні рекомендації щодо самостійного вивчення

навчальної дисципліни «Основи демократії»

Демократія може досягнути успіху лише там, де еліти й громадяни віддані її цінностям та розуміють її вимоги – тобто там, де існує демократична політична культура. Еліти повинні поважати діючі принципи демократичного процесу, дотримуватись верховенства закону та розуміти свої обов'язки народних представників, яких обирають громадяни і які є підзвітні громадянам. Громадяни мають знати як про можливості, так і про обмеження демократії, розуміти свою роль у демократичному процесі, розвивати в собі терпимість, бажання йти на компроміс, а також

громадянську відповідальність, що є дуже важливим для життєздатності демократії.

Демократична культура не виникає миттєво, як тільки країна проголошує свою орієнтацію на демократичний розвиток. Її становлення передбачає набуття всіма членами суспільства звички думати й діяти по-демократичному, яка, у свою чергу, є наслідком глибокого розуміння природи демократії, прав та можливостей, які вона забезпечує, а також обов'язків, які вона накладає – і на громадян, і на лідерів. В старіших демократіях це розуміння формувалось протягом століть – через тривалий досвід життя в умовах демократичної практики. Цю форму практичної освіти неможливо повторити в нових демократіях, зате вони мають змогу скористатися уроками, які старіші демократії винесли зі свого досвіду, і включити ці уроки до своїх програм громадянської освіти.

Навчальна дисципліна «Основи демократії» висвітлює найбільш актуальні проблеми становлення й розвитку демократичного ладу, тому важливим етапом у вивченні цього курсу є проведення наукових досліджень, зокрема, виконання курсових робіт студентами вищого навчального закладу.

Мета й завдання виконання самостійної роботи з навчальної дисципліни

Метою виконання самостійної роботи з навчальної дисципліни «Основи демократії» є узагальнення та висвітлення з наукових позицій основних шляхів побудови в Україні дійсно демократичних суспільства та держави, а також перспективи розвитку української демократії.

Основними завданнями самостійної роботи студентів є: а) розкриття поняття демократії та демократичних інституцій в історичному значенні; б) висвітлення сучасного розуміння демократії як головної цінності суспільства в умовах трансформації та суспільно-політичних змін; в) розкриття основних напрямків реформування правової системи; г) аналіз головних чинників забезпечення та реалізації у повному обсязі прав та свобод, які юридично зафіксовані в Конституції та інших нормативних актах

України; д) визначення демократичних інституцій сучасної держави та відображення їх місця і ролі у розвитку громадянського суспільства.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти у ході виконання самостійної роботи повинні:

знати : визначення поняття демократії, його еволюцію та сучасні концепції побудови демократичного суспільства, сутність і зміст прав та свобод індивідів, способи їхньої юридичної фіксації, шляхи втілення у життя, механізми та гарантії їх забезпечення в умовах суспільних змін на сучасному етапі розвитку Української держави.

уміти : продемонструвати провідні напрями і шляхи реформування правової та судової систем, а також правоохоронних органів України, показати трансформацію цілей і функцій сучасної держави для забезпечення і захисту прав, свобод і законних інтересів громадян України, мати навички розкрити концепції розвитку демократії у минулому та на сучасному етапі.

Методичні підходи щодо самостійної роботи студентів з навчальної дисципліни «Основи демократії»

До загальних методів виконання самостійної роботи належать такі:

- 1) загально – філософський метод, що дає змогу співвіднести закономірності розвитку держави і права з найбільш загальними законами природи і суспільства;
- 2) діалектичний метод, який полягає у вивченні державно-політичних явищ у їх розвитку та взаємозв'язку між собою та з іншими явищами суспільної реальності;
- 3) метод системного аналізу, що дає можливість з'ясувати структуру досліджуваних явищ і взаємозв'язок її елементів.

До специфічних методів належать:

- 1) метод порівняльного аналізу, необхідний для того, щоб виявити загальні та особливі елементи державного устрою, тотожність і відмінності між політико-правовими інститутами для порівняння позитивного правового досвіду інших країн і виявлення їх сильних і слабких сторін, а також виробити рекомендації з удосконалення законодавства;
- 2) формально-логічний метод, використання якого дає змогу чітко та несуперечливо визначити значення спеціальних юридичних термінів, які стосуються інститутів демократії та прав людини;
- 3) історико-порівняльний метод, що дає можливість з'ясувати, як еволюціонували

демократичні інститути в різні історичні епохи, за різних політичних та соціально-економічних умов на прикладі багатьох країн; 4) метод конкретно-правового аналізу зумовлений тим, що деякі конституційно-правові інститути мають у різних демократичних державах аналогічні риси, у такому разі зазначений метод використовується для ілюстрування загальних закономірностей; 5) метод абстрагування використовується для одержання узагальнених уявлень про демократичну державу і права людини, зокрема, за його допомогою виділяються суттєві риси досліджуваних явищ, відкидається випадкове, поодинокі та нехарактерне.

У якості методичного підґрунтя при виконанні самостійної роботи, студентам пропонується короткий зміст за тематикою курсу «Основи демократії», перелік питань для самостійного вивчення та самоконтролю, тести для поточного контролю, а також рекомендована базова і допоміжна література для відповідної теми.

Змістовний модуль I. Сутність, передумови й поширення демократії у сучасному світі.

Тема 1.1. Об'єкт і предмет, метод і джерела курсу.

План занять (навчальні питання):

1. Основна мета та завдання курсу.
2. Предмет, метод, об'єкт та суб'єкти курсу.
3. Характеристика основних джерел, в яких відображені права та свободи громадянина.

Література:

1. Барчук В. Права людини як головний об'єкт національної безпеки України / В. Барчук. – 2000. - № 4. – С. 35-39.
2. Болотіна І. Право людини як соціальне забезпечення в Україні: проблема термінів і понять / І. Болотіна // Право України. – 2000. - № 4. – С. 35-39.
3. Всеобщая декларация прав человека: Офиц. текст. – М.: Права человека, 1996. – 16 с. // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - № 4. – С. 82-84.

4. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К., 2003.

Основний зміст

Питання 1. Основна мета та завдання курсу (дається визначення мети та завдань навчальної дисципліни, зазначається, що цей курс є міжгалузевою дисципліною, яка спрямована на те, щоб узагальнити дані про устрій сучасної демократичної держави та забезпечення прав і свобод громадян. З цього випливають предмет, метод та специфічні методи дослідження, про які йтиметься у другому питанні теми).

Питання 2. Предмет, метод, об'єкт та суб'єкти курсу (мова йде про курс «Основи демократії», зокрема права людини та їх забезпечення в умовах суспільних змін. Його назва свідчить, що він тісно пов'язаний з курсами конституційного права України, державного права зарубіжних країн, з конституційними правами та обов'язками громадян. Це насамперед зумовлено тим, що основний об'єкт розгляду – це правовий статус особистості у нашій країні, який є одним з головних інститутів конституційного права як галузі національного законодавства. Далі визначається предмет, методи, об'єкт та суб'єкт курсу.

Питання 3. Характеристика основних джерел, у яких відображені права та свободи громадянина (у цьому питанні виділяються та характеризуються основні юридичні джерела сучасної правової системи України, в яких міститься перелік прав та свобод громадян нашої держави).

Питання для самостійної роботи: 1. В яких документах був уперше зафіксований правовий статус особистості? 2. У чому полягає основне завдання курсу? 3. Що є предметом курсу? 4. Назвіть об'єкт і суб'єкт правового регулювання у сфері прав людини. 5. Які загальні наукові методи використовуються у цьому курсі? 6. Які спеціальні методи використовуються у цьому курсі?

ТЕСТ 1

1. Під об'єктом курсу розуміється:

- а) політична влада в країні;
- б) держава;
- в) міжнародні організації;
- г) порядок та ефективність функціонування державних інститутів.

2. Під суб'єктом курсу розуміють:

- а) державні органи та посадові особи;
- б) механізм реалізації діючих гарантій у сучасних умовах;
- в) суспільно-політичні, економічні та юридичні гарантії забезпечення прав людини та громадянина;
- г) політичні партії.

3. Джерела навчальної дисципліни класифікують за:

- а) галузевою ознакою;
- б) характером політичного режиму в країні;
- в) особливостями правового менталітету;
- г) юридичним змістом.

4. Основним джерелом курсу «Основи демократії» є:

- а) міжнародно-правові акти;
- б) міжнародний пакт про громадянські та політичні права;
- в) Конституція України.

5. Предметом вивчення курсу є:

- а) розгляд системи норм права, які регулюють відносини, що складаються в процесі взаємодії індивіда та суспільства, громадянина та держави, що пов'язано з питаннями реалізації прав та свобод;
- б) розкриття поняття демократії та демократичних інституцій в історичному значенні;
- в) аналіз головних чинників забезпечення та реалізації у повному обсязі прав та свобод, які юридично зафіксовані в Конституції та інших нормативних актах України;
- г) трансформація цілей та функцій сучасної держави в умовах суспільних змін.

6. Навчальна дисципліна вирішує такі завдання:

- а) висвітлення сучасного розуміння демократії як головної цінності суспільства в умовах трансформації та суспільно-політичних змін;
- б) аналіз попередньої та сучасної політичної ситуації у суспільстві;
- в) юридична фіксація правового статусу особистості;
- г) визначення демократичних інституцій сучасної держави та відображення місця і ролі громадянського суспільства.

Змістовний модуль I. Сутність, передумови й поширення демократії у сучасному світі.

Тема 1.2. Поняття демократії та її інститутів. Розвиток концепції демократії.

План занять (навчальні питання)

1. Співвідношення демократії та політичного режиму.
2. Основні риси політичних режимів.
3. Концепції демократії.
4. Форми демократії в державному управлінні.

Література:

1. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К., 2003.
2. Козюбра М. Права і свободи людини у новій Конституції України / М. Козюбра // Вісн. Укр. центру прав людини. – 1996. - № 4-5.
3. Кубко Е. Б. Введение в теорию государственно-правовой организации социальных систем / Е. Б. Кубко. – К., 1997.
4. Нерсесянц В. С. Права человека в истории человечества и в современном мире / В. С. Нерсесянц. – М.: Юрид. лит., 1989.
5. Погорілко В. Ф. Права та свободи людини та громадянина в Україні / В. Ф. Погорілко. – К.: Ін Юре, 1997. – 52 с.

Основний зміст

Питання 1. Співвідношення демократії та політичного режиму (дається визначення політичного режиму, як найважливішої характеристики держави та поняття демократія у сучасному розумінні, а також розкриваються основні принципи і ознаки демократії).

Питання 2. Основні риси політичних режимів (у цьому питанні надана загальна характеристика демократичного, тоталітарного та авторитарного державних режимів).

Питання 3. Концепції демократії (розкривається сутність демократичних теорій, які умовно поділяються на три основні напрями, а саме, романтичний, реалістичний і синтетичний та розглядаються пов'язані з зазначеними напрямками вчення елітистів, теорія масового суспільства і масової держави та теорія плебісцитарної демократії).

Питання 4. Форми демократії в державному управлінні (розглядаються форми здійснення народовладдя в державному управлінні, насамперед, форми безпосередньої або прямої демократії, до яких належать: загальнонародні й місцеві, регіональні референдуми, вільні вибори й обговорення тощо. Аналізуються основні риси демократичного стилю державного управління. Визначається сутність представницької форми демократії, яка відіграє важливу роль у забезпеченні демократизму державного управління).

Питання для самостійної роботи: 1. Розкрийте поняття політичного режиму. 2. Охарактеризуйте основні риси демократичного політичного режиму. 3. Які негативні риси притаманні авторитарному і тоталітарному політичним режимам? 4. Розкрийте зміст романтичного напрямку в демократії. 5. У чому суть реалістичної концепції демократії? 6. Як демократію пояснює теорія еліт? 7. Які риси демократії виділяються теоріями масового суспільства та масової держави? 8. Які погляди на демократію сформувалися в рамках синтетичного напрямку? 9. Які відмінності між прямою та представницькою формами демократії?

ТЕСТ 2

1. Політичний режим визначається як:

- а) найважливіша характеристика держави;
- б) теорія компромісної демократії;
- в) формальна прихильність ідеям панування права;
- г) політична сторона державного управління.

2. Демократія у сучасному розумінні означає:

- а) владу народу;
- б) наявність автономних, не регульованих державою суспільних сфер;
- в) відсутність принципу поділу влади;
- г) народовладдя і політичний плюралізм.

3. До визначальних ознак демократії належать:

- а) вираження потреб, інтересів, цілей і волі всього народу країни, умовами чого є його об'єднання в цілісність і вільне самовираження;
- б) конкретизація повноважень вищих органів держави зумовлених галузевими особливостями та формами власності;
- в) реалізація інтересів вузької групи осіб;
- г) забезпечення впровадження в життя встановлених, визнаних норм, правил, ідеалів, цінностей, інших регуляторів соціальної активності тощо.

4. До основних рис демократичного державного режиму належать:

- а) управління людською спільністю здійснюється з волі більшості її учасників;
- б) заборона будь-якої ідеології, окрім офіційної;
- в) свобода слова, вільні засоби масової інформації.

5. До основних рис тоталітарного державного режиму належать:

- а) державна ідеологія вважається єдино правильною й науково обґрунтованою;
- б) відмова від тотального контролю влади над суспільством, невтручання або обмежене втручання у поза політичні сфери, насамперед в економіку;
- в) місце самоврядування або повністю відсутнє, або провадиться призначеними зверху чиновниками, або здійснюється фіктивно.

6. До основних рис авторитарного державного режиму належать:

- а) носіями влади є одна людина або група осіб;
- б) проголошення рівноправності, надання всім громадянам юридично однакового правового становища;
- в) необмеженість влади, її не підконтрольність громадянами.

7. Численні демократичні теорії концепцій демократії можна поділити на такі основні напрями:

- а) романтичний;
- б) управлінський;
- в) реалістичний;
- г) бюрократичний;
- д) синтетичний.

8. Концепції демократії, що зазначені у курсі «Основи демократії» розглядають наступні теорії та вчення:

- а) вчення елітистів;
- б) теорія масового суспільства та масової держави;
- в) теорія державного управління;
- г) теорія місцевого і територіального громадського самоврядування;
- д) теорія плебісцитарної демократії.

9. До основних рис демократичного стилю державного управління належать:

- а) глибокі, органічні взаємозв'язки органів державної влади і місцевого самоврядування з громадянами;
- б) нормативне регулювання взаємовідносин органів державної влади та громадян шляхом установаження загальних правил;
- в) становлення й підтримання у всій системі державного управління справді гуманних взаємин між керівниками та підлеглими, громадянами, у результаті чого права та свободи людини отримують реалізацію.

Змістовний модуль II. Громадянин, суспільство й демократія.

Тема 2.1. Конституційно-правові основи прав людини та демократії.

План занять (навчальні питання)

1. Визначення прав людини у сучасному розумінні.
2. Поняття людини, громадянина, особистості.
3. Моральні норми і норми права.
4. Права людини – основа світу.
5. Проблеми реалізації прав людини в Україні та світі.

Література:

1. Козюбра М. Права і свободи людини у новій Конституції України / М. Козюбра // Вісн. Укр. центру прав людини. – 1996. - № 4-5.
2. Всеобщая декларация прав человека: Офиц. текст. – М.: Права человека, 1996. – 16 с.
3. Загоруй И. С. Система конституционных гарантий защиты прав и свобод человека и гражданина в Украине / И. С. Загоруй // Вісн. Луганського ін-ту внутр. справ МВС України. – Луганськ, 1998. – Вип. 4. – С. 55-65.
4. Тацій В. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини – головний конституційний обов'язок демократичної, правової, соціальної держави / В. Тацій // Вісн. Академії правових наук України. – Х., 2000. - № 4 (23) – С. 3-18.
5. Права человека: Учебник / Отв. ред. Е. А. Лукашева. – М.: НОРМА – ИНФРА-М, 1999. – 573 с.
6. Нерсесянц В. С. Права человека в истории человечества и в современном мире / В. С. Нерсесянц. – М.: Юрид. лит., 1989.
7. Демиденко В. О. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини в Україні на порозі ХХІ століття / В. О. Демиденко // Вісн. Одеського ін-ту внутр. справ. – 2001. - № 1. – С. 30-36.

Основний зміст

Питання 1. Визначення прав людини у сучасному розумінні (розглядаються права людини, як нормативно структуровані властивості й особливості буття особистості та концептуальні проблеми їх реалізації, а також проблеми вибору шляхів та моделей створення дійсно демократичної держави).

Питання 2. Поняття людини, громадянина, особистості (визначаються поняття людини, громадянина, особистості та характерні відмінності між зазначеними поняттями, розглядаються умови для формування особистості в сучасному українському демократичному суспільстві, в якому вирішальну роль відіграє ступінь свободи особи).

Питання 3. Моральні норми і норми права (у цьому питанні права і свободи людини показані, як найважливіші цінності нематеріального характеру, що визнані більшістю людей у відкритих, демократичних суспільствах. Показано, що існує різниця між морально-етичними правами, які не закріплені в нормах права, у законах, і правами людини як системи міжнародних і національних законодавчих інститутів. Розглядаються загальність і універсальність прав і свобод людини та їх виміри).

Питання 4. Права людини – основа світу (права людини розглядаються, як основа безпеки, стабільності відносин в усьому світі. Далі мова йдеться про юридичну природу, нормативне закріплення прав і свобод у правових актах, зокрема, в міжнародних документах, конституції, а також про систему захисту і механізми їх реалізації. Надається юридична характеристика прав людини в об'єктивному і суб'єктивному розумінні тощо).

Питання 5. Проблеми реалізації прав людини в Україні та світі, зокрема, (висвітлюються суперечності щодо забезпечення прав людини і громадянина в Україні, здійснюється аналіз наявних недоліків демократичного законодавства, розглядаються причини такого становища, що призвели до неможливості втілення в життя національних та міжнародних норм, які розроблені і схвалені в Україні на цей час, а також демократичні процеси, що спрямовані на забезпечення і захист прав та свобод людини, які відбуваються в Україні).

Питання для самостійної роботи: 1. Дайте визначення прав та свобод людини та громадянина. 2. Як співвідносяться моральні та правові норми у контексті прав людини? 3. У чому полягає відмінність понять «людина», «особистість» та «громадянин»? 4. У чому полягає значення прав людини для сучасної правової держави? 5. У чому відмінність у визначенні прав людини з погляду природного та позитивного права? 6. Які проблеми у сфері реалізації прав людини постають перед Україною та іншими державами світу?

ТЕСТ 3

1. Права людини у сучасному розумінні визначаються, як:

- а) визначені, нормативно структуровані властивості й особливості буття особистості, що виражають її свободу;
- б) критерій для оцінки законодавства, політики держави;
- в) сукупність загальних рис, які створюють соціальний тип особистості;
- г) невід'ємні і необхідні способи й умови її життя, взаємовідносини із суспільством, державою, іншими індивідами.

2. Отримання громадянства пов'язано з такими чинниками, як:

- а) народження людини;
- б) реєстрація шлюбу;
- в) звільнення з місць позбавлення волі;
- г) спеціальне рішення компетентних державних органів, за заявою.

3. Особистість як продукт суспільства характеризується в єдності її індивідуальних соціальних і біологічних рис, і зокрема містить у собі:

- а) ознаки, що характеризують соціальні зв'язки і відносини людини;
- б) обов'язкова належність до політичної партії;
- в) наявність подвійного громадянства;
- г) здобуті власним досвідом знання, навички, звички, культурний рівень.

4. Філософія прав людини ґрунтується на такій найважливішій цінності, як:

- а) людська гідність;
- б) суспільний порядок;
- в) свобода слова.

5. Коли йдеться про права людини, то маються на увазі не взагалі будь-які права, а розрізняють:

- а) морально-етичні права;
- б) право на недоторканість житла;
- в) право на захист особистих прав та законних інтересів у суді;
- г) права як систему міжнародних і національних законодавчих інститутів.

6. Загальність і універсальність прав та свобод людини має декілька вимірів:

- а) усі люди без якої-небудь дискримінації мають основні права та свободи;
- б) кожна людина має право на подвійне громадянство;
- в) дотримання прав людини – це відсутність страху, ненависті, агресії, воєн;
- г) проблема прав людини – загальна проблема.

7. Мова міжнародних документів і законодавство України застосовують такі основні поняття, як:

- а) свобода людини;
- б) свобода засобів масової інформації;
- в) свобода слова;
- г) права людини.

Змістовний модуль II. Громадянин, суспільство й демократія.

Тема 2.2. Вибори, громадянин, демократія.

План занять (навчальні питання)

1. Вибори як інститут демократії.
2. Роль громадян у демократизації суспільства.

Література:

1. Артемов Г. П. Политическая социология: Курс лекций / Г. П. Артемов. – С.-Петербург, 2000.
2. Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорія, методи / О. І. Вишняк. – Київ, 2000.
3. Голосов Г. В. Сравнительная политология: Учебник / Г. В. Голосов. – Новосибирск, 1995.
4. Гоулд Ф. Стратегическое планирование избирательных кампаний / Ф. Гоулд // Полис. – 1993. - № 4.

5. Кіс Т. І. Виборчі системи та їх політичні наслідки / Т. І. Кіс // *Нова політика*. – 1996. - № 2.
6. Погорілко В. Ф. Права та свободи людини та громадянина в Україні / В. Ф. Погорілко. – К.: Ін Юре, 1997. – 52 с.
7. Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Авт. Колектив: М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін.; За заг. ред. А. Колодій; М-во освіти і науки України, Ін-т вищої освіти АПН України, Укр. –канад. проект «Демократична освіта», Інститут вищої освіти. – К.: вид-во «Ай Бі», 2002. – 684 с.

Основний зміст

Питання 1. Вибори як інститут демократії (у цьому питанні розглядаються виборчі системи, виборчий процес, як чинник та критерій демократичності, а також громадянин і виборча кампанія).

Питання 2. Роль громадян у демократизації суспільства (визначається громадянин, як творець демократії, показана модель демократичного громадянина і культура громадянськості, описано інтерес до політики й політичної обізнаності, розглядається проблема раціональності вибору та активна громадянська позиція й громадянська участь).

Питання для самостійної роботи: 1. Що таке виборча система та які типи виборчих систем існують у демократичних країнах? Які вони мають вади й переваги? 2. Чи можлива ідеальна виборча система, яка б найефективніше реалізувала всі принципи демократії? 3. Які виборчі системи застосовувались на виборах в Україні після проголошення її незалежності? Охарактеризуйте тип та особливості чинної виборчої системи в Україні. 4. Із яких джерел відбувається фінансування виборчих компаній партій та кандидатів? Чи потрібно забезпечувати рівні фінансові можливості партій та кандидатів з точки зору демократичності, до якої міри і яким чином? 5. Яким є рівень виборчої активності в демократичних країнах і в Україні? Що спонукає громадян до участі у виборах? 6. Які чинники впливають на електоральні преференції виборів? 7. Які основні причини абсентеїзму? Чи є він проблемою для України? 8. В чому полягає ідея громадянства? За яких умов

людина стає громадянином? 9. Який зміст вкладається в поняття демократичного громадянина? 10. Що таке культура громадянськості? Охарактеризуйте її складові. 11. В чому полягає зміст політичної зацікавленості та обізнаності? Наскільки політично зацікавленим та обізнаними є громадяни демократичних країн Заходу та України? 12. Що таке раціональний вибір та як його можуть зробити виборці в умовах ускладненості політичного процесу? 13. Які є форми політичної участі? 14. Охарактеризуйте участь у політичному житті громадян країн розвиненої демократії і України?

ТЕСТ 4

1. Невід'ємним атрибутом демократичного суспільства є:

- а) вибори, шляхом яких відбувається відтворення та легітимація владних інститутів;
- б) зустріч представників органів державної влади та місцевого самоврядування з громадянами;
- в) демократизація державного управління;
- г) референдум.

2. Виборча система визначається, як:

- а) сукупність визначених законодавством правил, які регулюють перебіг виборчої кампанії;
- б) забезпечення прав меншин на справедливе представництво та встановлення працездатного стійкого уряду;
- в) спосіб визначення переможців і розподілу між ними депутатських мандатів.

3. Основними чинниками, які впливають на високу стабільність і активність виборців в Україні є:

- а) електоральна поведінка;
- б) користь від участі у виборах;
- в) участь у голосуванні, щоб підтримати на виборах «своїх»;
- г) партійна приналежність громадян.

4. До форм участі громадян у демократичному врядуванні належать:

- а) вибори та референдуми;
- б) участь у різноманітних формах громадського життя;
- в) залучення громадян до політики не на словах, а на ділі;
- г) виконання людьми суспільних функцій, пов'язаних із їхнім статусом громадянина.

5. Форми політичної участі громадян можна розділити на такі типи:

- а) індивідуальні й колективні дії;
- б) конвенційні і не конвенційні;
- в) регіональні та національні;
- г) прямі дії.

Змістовний модуль II. Громадянин, суспільство й демократія.

Тема 2.3. Розвиток громадянського суспільства.

План занять (навчальні питання)

1. Історична еволюція громадянського суспільства та уявлень про нього.
2. Сутність та різновиди громадянського суспільства.
3. Відновлення громадянського суспільства в Україні в кінці 80-х – на початку 90-х років.
4. Розвиток громадянського суспільства в незалежній Україні.

Література:

1. Артемов Г. П. Политическая социология: Курс лекций / Г. П. Артемов. – С.-Петербург, 2000.
2. Вишняк О. І. Електоральна соціологія: історія, теорія, методи / О. І. Вишняк. – Київ, 2000.
3. Голосов Г. В. Сравнительная политология: Учебник / Г. В. Голосов. – Новосибирск, 1995.
4. Гоулд Ф. Стратегическое планирование избирательных кампаний / Ф. Гоулд // Полис. – 1993. - № 4.
5. Кіс Т. І. Вибірчі системи та їх політичні наслідки / Т. І. Кіс // Нова політика. – 1996. - № 2.

6. Погорілко В. Ф. Права та свободи людини та громадянина в Україні / В. Ф. Погорілко. – К.: Ін Юре, 1997. – 52 с.

7. Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів / Авт. Колектив: М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін.; За заг. ред. А. Колодій; М-во освіти і науки України, Ін-т вищої освіти АПН України, Укр. –канад. проект «Демократична освіта», Інститут вищої освіти. – К.: вид-во «Ай Бі», 2002. – 684 с.

Основний зміст

Питання 1. Історична еволюція громадянського суспільства та уявлень про нього (визначається історичний етап розвитку громадянського суспільства).

Питання 2. Сутність та різновиди громадянського суспільства (розкривається поняття, структура і функції громадянського суспільства, розглядаються його моделі, вплив процесів трансформації на форму громадянського суспільства, яке ототожнюється з умовами свободи й демократії).

Питання 3. Відновлення громадянського суспільства в Україні в кінці 80-х – на початку 90-х років (надається аналіз спадщини комуністичного тоталітаризму та Горбачовської «революції зверху» і відновлення громадського життя в СРСР).

Питання 4. Розвиток громадянського суспільства в незалежній Україні (розглядається формування правового поля, інститутів громадянського суспільства, громадських об'єднань та визначається поняття громадської замученості).

Питання для самостійної роботи: 1. Що таке громадянське суспільство?
2. Як співвідноситься розвиток громадянського суспільства і демократії?
3. Чому і в якому сенсі поняття громадянського суспільства розглядають як протипагу державі?
4. Які функції виконує громадянське суспільство?
5. Поясніть зміст таких рис громадянського суспільства: а) цивілізованість; б) саморегульованість; в) продукування «соціального капіталу».
6. Охарактеризуйте три історичні стадії в розвитку громадянського суспільства: «громадянське суспільство – I, - II, - III». 7. Які відмінності у

структурі та співвідношенні функцій громадянського суспільства в різних країнах? 8. Чому громадянські суспільства «дичавіють» у певні періоди та в чому це проявляється? 9. З чим пов'язаний інтерес до теорії громадянського суспільства у посткомуністичних суспільствах? 10. Які інститути громадянського суспільства виникли в Україні за роки незалежності? 11. Наскільки розвинений в Україні громадський сектор (чисельність НДО, їх різновиди, замученість громадян до їх діяльності? 12. Чи стали засоби масової інформації інститутом громадянського суспільства в Україні? 13. Чи має Україна якісь успіхи у формуванні громадянського суспільства? 14. Чого бракує громадянському суспільству в Україні, щоб воно могло повноцінно виконувати усі свої функції? 15. Як можна зміцнити інститути громадянського суспільства в Україні та вплинути на формування громадянської свідомості людей?

ТЕСТ 5

1. Громадянське суспільство визначається, як:

- а) сфера спілкування, взаємодії, спонтанної самоорганізації та самоврядування вільних індивідів на основі добровільно сформованих асоціацій;
- б) давня, але дуже актуальна теоретична концепція, котра усе ще «володіє значним аналітичним, нормативним і політичним потенціалом»;
- в) асоціація, яка захищена необхідними законами від прямого втручання і регламентації з боку держави, і в якій переважають громадянські цінності.

2. До інститутів громадянського суспільства належать:

- а) добровільні громадські організації та громадські рухи;
- б) профспілкові організації;
- в) органи місцевого самоврядування;
- г) незалежні засоби масової інформації;
- д) залежні від громадськості елементи судової та правоохоронної системи.

3. Громадянське суспільство виконує такі функції:

- а) є засобом самовиразу індивідів, їх самоорганізації та самостійної реалізації ними власних інтересів;

- б) безпосередньо впливають на прийняття рішень вищим законодавчим органом України;
- в) виступають гарантом непорушності особистих прав громадян.

4. Громадянське суспільство має такі моделі:

- а) демократичну;
- б) бюрократичну;
- в) посередницьку;
- г) змішану;
- д) виборчу.

5. Підгрунття громадянського суспільства складають:

- а) приватна власність;
- б) подолання недовіри до влади;
- в) позбавлення тоталітарних стереотипів свідомості;
- г) розвинені правові відносини;
- д) самостійні і впевнені у своїх силах люди.

6. Правові умови функціонування громадянського суспільства в державі гарантуються такими нормами Конституції України:

- а) 15;
- б) 1, 3;
- в) 6;
- г) 10;
- д) 34, 35.

5.4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ І ВМІНЬ СТУДЕНТІВ

Оцінювання знань студентів з навчальної дисципліни «Основи демократії» здійснюється у вигляді поточного контролю знань студентів та оцінювання самостійної роботи студентів відповідно до робочої навчальної програми.

Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни «Основи демократії» проводиться за такими формами:

- а) під час лекційних занять;
- б) під час практичних (семінарських) занять:
 - опитування або тестування знань студентів з теоретичного матеріалу;
 - оцінка виконання ситуаційних вправ та завдань під час заняття;
- в) за результатами виконання завдань самостійного опрацювання (індивідуальних завдань):
 - оцінка виконання домашніх завдань під час заняття;
 - оцінка підготовки глосарію, презентацій;
 - обговорення матеріалів рефератів під час практичних занять;
 - обговорення матеріалів доповідей із поставленого проблемного питання, проведення дискусій, підведення резюме з цього питання під час практичного заняття.

Розподіл балів, що присвоюється студентам, із розподілом за темами

Тема	К-ть год	Практичні заняття		Самостійна робота	
		Max	Min	Max	Min
T1	4	5	1	6	1
T2	4	5	1	6	1
T3	4	5	1	6	1
T4	4	5	1	6	1
T5	2			6	1
Разом	18	20	4	30	5

Максимальна кількість балів під час оцінювання знань студентів у процесі *лекційного заняття* виставляється за такими критеріями:

- присутність студента на лекції, складання її конспекту та активна участь у процесі лекції.

Максимальна кількість балів при оцінювання знань студентів у процесі *практичного заняття* виставляється за такими критеріями:

- під час опитувань – за повну і ґрунтовну відповідь на задане запитання з теми заняття;

- під час тестування – за правильні відповіді на всі запитання тесту з теми заняття;

- у процесі виконання ситуаційних вправ і завдань – за запропонований правильний алгоритм (послідовність) виконання завдання; за знання теоретичних основ проблеми, порушеної в завданні; за володіння формулами та математичними методами, необхідними для виконання завдання; за отриманий правильний результат.

Максимальна кількість балів під час оцінювання знань студентів у процесі *написання поточних проміжних контрольних робіт* виставляється за правильні відповіді на всі питання роботи.

Максимальна кількість балів під час оцінюванні знань студентів у процесі *написання контрольних робіт* виставляється за правильні відповіді на всі питання роботи.

Максимальна кількість балів під час оцінювання знань студентів у процесі *контрольного заходу* виставляється за правильні відповіді на всі питання.

Максимальна кількість балів під час оцінюванні *рефератів та презентацій за визначеними темами* виставляється відповідно до критеріїв:

- за повноту та використання сучасних концепцій і джерел інформації (крім лекційного конспекту має бути ще не менше трьох джерел інформації);

- за оформлення роботи згідно з вимогами і наявність посилань на літературні джерела;

- за наявність змістовних висновків;
- за глибокі знання навчального матеріалу, що містяться в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах.

У наслідок невиконання окремих критеріїв із тієї чи іншої форми контролю знань кількість балів, яка виставляється студентові, може бути знижена:

- за неповну відповідь – 0,5 бала;
- за кожну неправильну відповідь – 0,5 бала;
- за невчасне виконання індивідуальної роботи – 0,5 бала;
- за недостовірність поданої інформації – 0,5 бала;
- за недостатнє розкриття теми – 0,5 бала;
- за відсутність посилань на літературні джерела – 0,5 бала.

Результати поточного контролю знань студентів (кількість отриманих балів) обов'язково доводяться викладачем у кінці кожного заняття до відома всіх студентів і проставляються в «Журналі обліку поточної успішності та відвідування занять студентів». Кількість балів за результатами оцінювання під час заняття записуються в стовпчик, у якому відмічається присутність студентів на занятті; кількість балів за результатами самостійної роботи (за виконання домашніх чи індивідуальних завдань) – у стовпчику поряд.

КРИТЕРІЇ ПЕРЕВЕДЕННЯ БАЛІВ У ДЕРЖАВНУ ОЦІНКУ

Фактична кількість балів, отримана студентом за результатами поточного контролю та підсумками контрольного заходу, переводиться в державну оцінку за такими критеріями:

А – оцінка «відмінно» (90-100 балів) виставляється за глибокі знання навчального матеріалу, наявного в основних і додаткових рекомендованих літературних джерелах, уміння аналізувати явища, що вивчаються, у їх взаємозв'язку й розвитку, чітко, лаконічно, логічно послідовно відповідати на поставлені питання, уміння застосовувати теоретичні положення під час виконання практичних завдань;

ВС – оцінка «добре» (89-75 балів) виставляється за міцні знання навчального матеріалу, аргументовані відповіді на поставлені питання, вміння

застосовувати теоретичні положення під час виконання практичних завдань, які, однак, містять певні (несуттєві) неточності;

DE – оцінка «задовільно» (60-74 балів) виставляється за посередні знання навчального матеріалу, недостатньо аргументовані відповіді, слабе застосування теоретичних положень під час виконання практичних завдань;

FX – оцінка «незадовільно» з можливістю повторного складання екзамену (26-59 балів) виставляється за незнання значної частини навчального матеріалу, суттєві помилки у відповідях на питання, невміння застосовувати теоретичні положення під час виконання практичних завдань;

F – оцінка «незадовільно» з обов'язковим повторним вивченням модуля (навчальної дисципліни) (0-25 балів) виставляється за незнання значної частини навчального матеріалу, суттєві помилки у відповідях на питання, невміння орієнтуватися під час виконання практичних завдань, незнання основних фундаментальних положень.

Сумарна підсумкова оцінка, яку студент може отримати за результатами семестрового контролю, складається з кількості балів, отриманих за результатами поточного контролю знань під час ___ семестру, та кількості балів, отриманих під час контрольного заходу.

Результати підсумкових заходів оцінюються за 100-бальною шкалою з подальшою трансформацією в державну оцінку відповідно до шкали оцінювання (національної та ECTS).

5.5. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Барчук В. Права людини як головний об'єкт національної безпеки України / В. Барчук. // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - № 4. – С. 82-84.
2. Болотіна І. Право людини на соціальне забезпечення в Україні: проблеми термінів і понять / І. Болотіна. // Право України. – 2000. - № 4. – С. 35-39.
3. Большой юридический словарь / Под ред. А. Я. Сухарева, В. Д. Зорькина, В. Е. Крупских. – М.: ИНФРА – М, 1997. – 384 с.
4. Буроменський М. В. Міжнародний захист прав людини та права біженців: Навч. посіб. / М. В. Буроменський. – К.: Ваіте, 2002. – 160 с.
5. Вільдхабер Л. Місце Європейського Суду з прав людини у європейському конституційному контексті / Л. Вільдхабер. // Вісник Конституційного Суду України. – 2002. - № 1. – С. 56-59.
6. Всеобщая декларация прав человека: Офиц. Текст. – М.: Права человека, 1996. – 16 с.
7. Гассер Г. П. Международное гуманитарное право: Введение / Г. П. Гассер. – М.: Междунар. ком. Красного Креста, 1995. – 298 с.
8. Витрук Н. В. Конституционное правосудие. Судебное конституционное право и процесс: Учеб. пособие / Н. В. Витрук. – М.: Закон и право: ЮНИТИ, 1998. – 383 с.
9. Демиденко В. О. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини в Україні на порозі ХХІ століття / В. О. Демиденко. // Вісн. Одеського ін.-ту внутр. справ. – 2001. - № 1. – С. 30-36.
10. Євграфов П. Захист прав і свобод є найважливішим обов'язком держави перед людиною / П. Євграфов. // Вісн. Конституційного Суду України. – 2001. - № 4. – С. 102.

11. Европейская Социальная Хартия: Истоки, механизм действия и воплощение в жизнь / Пер. с англ. А. Мельниковой. – М.: Право на жизнь и гражданское достоинство, 1995.
12. Загоруй И. С. Система конституционных гарантий защиты прав и свобод человека и гражданина в Украине / И. С. Загоруй. // Вісн. Луганського ін-ту внутр. справ МВС України.
13. Захист прав і свобод громадянина у Конституційному судочинстві // Юрид. вісн. України. – 1999. – 29 липня – 4 серпня. - № 30. – С. 1.
14. Зеленцов А. Б. Контроль за деятельностью исполнительной власти в зарубежных странах: Учеб. пособие / А. Б. Зеленцов. – М.: Изд-во РУДН, 2002. – 190 с.
15. Ильинский И. П. Основные тенденции конституционного развития стран Восточной Европы / И. П. Ильинский // Государство и право. – 1992. - № 6.
16. История буржуазного конституционализма XIX века. – М.: Наука, 1986. – 279 с.
17. История буржуазного конституционализма XV11-XV111 веков. М.: Наука, 1983. – 296 с.
18. Карташкин В. А. Права человека в международном и внутригосударственном праве / В. А. Карташкин. – М.: Ин-т гос-ва и права РАН, 1995.
19. Коваль Е. О некоторых пробелах в системе уголовно-правовой защиты конституционных прав граждан / Е. Коваль // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1999. - № 2. – С. 35.
20. Ковешников Е. М., Марченко М. Н., Стешенко Л. А. Конституционное право стран Содружества независимых государств / Е. М. Ковешников, М. Н. Марченко, Л. А. Стешенко. – М.: Норма – ИНФРА-М, 1999. – 464 с.
21. Козій Є. В. 50-річчя Загальної декларації прав людини і система міжнародного захисту прав людини / Є. В. Козій // Адвокат. – 1998. - № 4.

22. Козюбра М. Права і свободи людини у новій Конституції України / М. Козюбра // Вісн. Укр. центру прав людини. – 1996. – № 4-5.
23. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К., 2003.
24. Кондрат'єв Ю. Я. Конституційні права і свободи людини і громадянина під захистом кримінального закону / Ю. Я. Кондрат'єв // Теорія та практика застосування чинного кримінального і кримінально-процесуального законодавства в сучасних умовах. – К., 2002. – С. 12-14.
25. Кононова Л. Н. Некоторые аспекты уважения прав граждан в деятельности органов внутренних дел / Л. Н. Кононова // Наук. вісн. Юрид. академії МВС. – 2002. - № 1(7). – С. 154-160.
26. Конституционное право: Словарь / Отв. ред. В. В. Маклаков. – М.: Юристь, 2001. – 560 с.
27. Кубко Е. Б. Введение в теорию государственно - правовой организации социальных систем / Е. Б. Кубко. – К., 1997.
28. Кулага Е. Утверждения і забезпечення прав і свобод людини та громадянина в діяльності органів внутрішніх справ / Е. Кулага // Підприємництво, господарство і право. – 2002. - № 12. – С. 92-96.
29. Летовская Е. Омбудсмен и права человека / Е. Летовская // Конституционное право: восточноевроп. обозрение. – 1995. - № 1.
30. Маркитантов А. В. Сравнительная характеристика конституционной и гражданской правоспособности личности / А. В. Маркитантов // Рос. юрид. журн. – 2000. - № 3.
31. Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. – Т. 2: Права людини у контексті поліцейської діяльності / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондрат'єв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. – К.: Ін Юре, 2005. – 1224 с.
32. Международные пакты о правах человека: Сб. док. – СПб.: Россия-Нева, 1993.

33. Международное сотрудничество в области прав человека: Документы и материалы / Редкол.: А. Л. Адамишин (отв. ред.), В. И. Бахмин, Ю. М. Колосов, И. В. Лебедев. – М.: Междунар. отношения, 1993.
34. Наливайко О. І. Теоретико-правові проблеми захисту прав людини / О. І. Наливайко. – Автореф. – дис. канд. юрид. наук. – К., 2002.
35. Негодченко А. В. Проблемы использования зарубежного опыта в деятельности органов внутренних дел Украины по защите прав и свобод человека / А. В. Негодченко // Проблемы развития образования, юридической науки и практики: Мат. науч.- практ. Конференции, посвященной 45-летию Академии МВД Республики Беларусь (Минск, 24-25 марта 2003 г.). – Минск, 2003. – С. 39-46.
36. Нерсисянц В. С. Права человека в истории человечества и в современном мире / В. С. Нерсисянц. – М.: Юрид. лит., 1989.
37. Никитин А. Ф. Права человека: Хрестоматия по курсу / А. Ф. Никитин. – М.: Б. и., 1993.
38. Общая теория прав человека / Рук. авт. колл. и отв. ред. Е.А. Лукашева. – М.: НОРМА, 1996. – 510 с.
39. Погорілко В. Ф. Права та свободи людини та громадянина в Україні / В. Ф. Погорілко. – К.: Ін Юре, 1997. – 52 с.
40. Права и свободы личности: Международные документы и комментарии / Гл. ред. Н. И. Полежаева. – М.: Б. и., 1995.
41. Права и свободы народов в современных источниках международного права: Сб. док. / Сост.: Р. А. Тузмухамедов. – Казань: Книжный дом, 1995.
42. Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю. К. Качуренко. – К.: Юрінформ, 1992. – 200 с.
43. Права человека: Учебник / Отв. ред. Е. А. Лукашева, - М.: НОРМА – ИНФРА-М, 1999. – 573 с.

44. Пустовіт Ж. Поняття соціальних гарантій прав і свобод людини і громадянина в Україні / Ж. Пустовіт // Право України. – 2000. - № 3. – С. 28-30.
45. Российская юридическая энциклопедия / Гл. ред. А. Я. Сухарев. – М.: ИНФРА-М, 1999. – 1110 с.
46. Скавроник В. Обеспечение конституционных прав граждан на обращение / В. Скавроник // Юрид. вестн. – 1999. - № 1. – С. 26.
47. Словарь прав человека и народов / Отв. ред. Р. А. Тузмухамедов, В. И. Кузнецов. – М.: Междунар. отношения, 1993. – 239 с.
48. Тацій В. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини – головний конституційний обов'язок демократичної, правової, соціальної держави / В. Тацій // Вісн. Академії правових наук України. – Х., 2000. - № 4 (23) – С. 3-18.
49. Тихий В. Захист конституційних прав і свобод Конституційним Судом України за зверненням фізичних та юридичних осіб / В. Тихий // Вісн. Конституційного Суду України. – 2001. - № 2. – С. 67.
50. Тодика Ю. М., Марцеляк О. Інститут омбудсмана: світові моделі і досвід / Ю. М. Тодика, О. Марцеляк // Вісн. Академії правових наук України. – 1998. - № 2.
51. Толкачев К. Б., Хабибулин А. Г. Органы внутренних дел в механизме обеспечения личных конституционных прав и свобод граждан / К. Б. Толкачев, А. Г. Хабибулин. – Уфа: Уфимская высш. шк. МВД, 1991. – 169 с.
52. Фабрициус Ф. Права человека и Европейская политика: Политико-правовое положение трудящихся в Европейском сообществе / Ф. Фабрициус. – М.: Изд-во МГУ, 1995.
53. Хальота А. Щодо захисту конституційних прав шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини / А. Хальота // Право України. – 2000. - № 3. – С. 31-33.

54. Хаманева Н. Ю. Уполномоченный по правам человека – защитник прав граждан / Н. Ю. Хаманева. – М.: Ин-т гос-ва и права РАН, 1998. – 80 с.
55. Чиркин В. Е. Государствоведение: Учебник / В. Е. Чиркин. – М.: Юрист, 1999. – 400 с.
56. Шишкин В. І. Судові системи країн світу: Навч. посіб.: У 3 кн. / В. І. Шишкин. – К.: Юрінком Інтер, 2001-2002.
57. Энтин М. Л. Международные гарантии прав человека: практика Совета Европы / М. Л. Энтин. – М.: Междунар. отношения, 1992.
58. Юдин Ю. А. Политические партии и право в современном государстве / Ю. А. Юдин. – М.: Форум: ИНФРА-М, 1998. – 288 с.
59. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (вдп. ред.) та ін. – К.: Вид-во «Укр. енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998-2004.

Допоміжна

1. Бенеш Э. Демократия сегодня и завтра / Э. Бенеш // Вопросы философии. – 1993. - № 1, № 3.
2. Турен А. Тернистый шлях демократії / А. Турен // Кур'єр ЮНЕСКО. – 1990. - № 10.
3. Конончук С., Ярош О. Розвиток демократії в Україні: 1999 рік / С. Конончук, О. Ярош. – Київ, 2000. – С. 87-92.
4. Симон Г. Трансформація в Росії та Україні після падіння комуністичного режиму: спільне та особливе / Г. Симон // Політична думка. – 2000.
5. Бойко О. Д. Україна 1991-1995 рр. Тіні минулого чи контури майбутнього?: Нариси з новітньої історії / О. Д. Бойко. – Київ, 1996.
6. Конституция Союза Демократий (Проект) // Кентавр. – 1992. - № 7-8. – С. 40-52.
7. Базів В.А. Політичні партії в незалежній Україні: генеза і типологія / В. А. Базів. – Львів, 1999.
8. Кіс Т. І. Вибірчі системи та їх політичні наслідки / Т. І. Кіс // Нова політика. – 1996. - № 2.

9. Бебик В. Незалежна преса в умовах переходу суспільства до демократії / В. Бебик // Філософська і соціологічна думка. – 1991. - № 6.
10. Громадянське суспільство як здійснення свободи. Центрально-східно-європейський досвід: Збірник наук. праць / За ред. А. Карся. – Львів. 1999.
11. Алексеева Т. А. Легітимність влади в період транзиту / Т. А. Алексеева // Політична думка. – 1998. - № 3-4.

5.6. ГЛЮСАРІЙ

Абсентеїзм - (від лат. *absens* – відсутній) – неучасть громадян у громадському й політичному житті, у заходах, спрямованих на реалізацію їхніх прав і свобод, зокрема, ухиляння від участі у виборах.

Авторитаризм - (від лат. *autoritas* – вплив, влада, наказ) – політичний режим, стиль урядування, що характеризується значним зосередженням влади в руках однієї особи або окремої групи, обмеженням політичних прав і свобод громадян та суспільно-політичних організацій, суворою регламентацією громадської, ділової, творчої активності, звуженням прерогатив представницьких установ.

Асоціація – (від лат. *association* – сполучення, з'єднання) – 1) громадське об'єднання на засадах добровільності й самокерування; 2) форма суспільної організації, що об'єднує не окремих громадян, а кілька громадських об'єднань.

Багатопартійність – одна з основоположних умов демократичного ладу, коли інтереси різних суспільних верств виражаються відповідними політичними партіями, що змагаються між собою за владу і здійснюють більш або менш визначальний вплив на події в суспільстві. Реальна багатопартійність не там, де багато партій, а там, де партії мають вагому соціальну базу, репрезентують суттєві інтереси, дійсно впливають на розв'язання нагальних суспільних проблем.

Виборча кампанія – комплекс заходів і процедур формування державних та громадських виборчих органів. Головними серед них під час виборів народних депутатів та Президента в Україні є: призначення виборів та визначення дати їх проведення; визначення виборчих округів та виборчих дільниць; утворення виборчих комісій (Центральної, окружних, дільничних); складання списків виборців; висування та реєстрація кандидатів; проведення передвиборчої

агітації; власне голосування; підрахунок голосів; оприлюднення результатів голосування; проведення в разі необхідності повторного голосування чи повторних виборів.

Виборча система – сукупність встановлених законом правил організації та проведення політичних виборів, критеріїв і способів визначення їх результатів. Розрізняють мажоритарну, пропорційну та змішану виборчі системи. Тип установленої в країні виборчої системи є наслідком традицій суспільно-політичного розвитку, політичної культури, що склалася, розстановки політичних сил та пріоритетів.

Виконавча влада – одна з гілок державної влади, відповідальна за організацію та здійснення внутрішньої і зовнішньої політики, за здійснення рішень, ухвалених представницько-законодавчим органом держави.

Громадянин – людина, яка ідентифікує себе з певною країною, що породжує в неї певні духовно-моральні почуття щодо встановлених у ній порядків, її історії й культури, а також наділена відповідним юридичним статусом, що є підставою для володіння певними правами (приміром, такими, як право на державне забезпечення й захист, виборче право, право на представництво інтересів в органах державної влади, свободу слова й асоціацій, право на житло, роботу, освіту, медичну й матеріальну допомогу, на захист безпеки і власності тощо).

Громадянське суспільство – сфера життєдіяльності спільноти й окремих людей поза межами офіційної регламентації з боку держави, не примусової людської асоціації. Громадянське суспільство формується там, де люди виявляють здатність дотримуватися принципів і цінностей соціальності без примусу з боку держави, створюють мережу добровільних об'єднань задля вираження, задоволення й захисту інтересів різних верств населення, формування цивілізованих відносин між усіма учасниками виробництва та обміну, пом'якшення зіткнення групових інтересів, продукування

«соціального капіталу». Розвинуте громадянське суспільство є важливою передумовою правової демократичної держави.

Демократія – (від грец. demos – народ і kratos – влада) – політичний лад, порядок здійснення влади, спосіб управління суспільними справами за участю й в інтересах народу; практичне втілення ідеалів свободи, справедливості, рівності можливостей, людських прав; соціальна активність, участь громадян в ухваленні і здійсненні суспільних рішень, у житті громадян, розв’язанні проблем. Демократія – це не лише формальне визнання народу джерелом влади, сувереном, стосовно якого влада відіграє обслуговуючу роль, не тільки переважне право більшості при ухваленні суспільних рішень, а ще й поважання прав і потреб меншості, загальне дотримання закону й конституційного порядку, чітке визначення політичних процедур, суспільних заходів, політичної комунікації за допомогою регламентів, толерантне, терпиме ставлення її учасників до інших думок і позицій, готовність до компромісу у розв’язанні спірних питань. Ознакою демократії є участь громадян у формуванні органів державної влади, контролі за їхньою діяльністю, вплив на прийняття спільних для всіх рішень на засадах загального, рівного виборчого права і здійснення цього права у процедурах виборів, референдумів тощо, участь у розв’язанні суспільних проблем.

Державний суверенітет означає, що влада держави є верховною, повною, самостійною і неподільною у відносинах, які мають місце в межах її кордонів, а також незалежність і рівноправність держави у взаємовідносинах з іншими державами.

Електорат – (від франц. electeur – обираю) – корпус виборців, сукупність громадян, які користуються активним виборчим правом, тобто правом обирати когось до складу органу влади.

Загальне виборче право – один з основоположних принципів демократичного виборчого процесу, який означає, що до участі у виборах

мають бути залучені всі громадяни країни, які досягли встановленого законом віку, без жодних обмежень, за винятком випадків, однозначно визначених законом.

Законодавча влада – орган державної влади, відповідальний за створення й дотримання певної системи законодавства в суспільстві, уповноважений ухвалювати нові і змінювати чинні закони. До функцій законодавчої влади в демократичних суспільствах належать також репрезентація інтересів громадян, призначення на посади й формування державних органів, контроль за діяльністю виконавчої влади та ін.

Засоби масової інформації – засоби зв'язку між членами громади, суспільства, що використовуються для поширення інформації про події, оприлюднення політичних та інших суспільно значимих заяв і рішень. До числа ЗМІ належать періодичні друковані видання (газети, журнали, бюлетені тощо), різноманітні технічні засоби і способи передачі на відстань звукової або візуальної інформації (радіо, телебачення, інтернет).

Змішана (пропорційно-мажоритарна) виборча система – виборча система, за якої частина мандатів представницького органу (як правило, половина) розподіляється за результатами голосування в одномандатних виборчих округах, а решта – за пропорційним принципом представництва по багатомандатних округах. З 1997 року змішана (мажоритарно-пропорційна) виборча система використовується в Україні на виборах до Верховної Ради. З 450 народних депутатів половина обирається в одномандатних виборчих округах за принципом відносної більшості, а друга половина – в багатомандатному окрузі, де голосування відбувається списками від політичних партій і виборчих блоків партій за принципом пропорційності.

Компроміс – (від лат. *compromissum* – угода, згода) – згода, порозуміння з політичним противником, що досягнуті шляхом взаємних поступок.

Компроміс у політичній взаємодії є однією з суттєвих ознак демократичного суспільства, його визначальним принципом.

Конституційний суд – неодмінна складова судової та політичної системи будь-якої правової держави. Його функція полягає у забезпеченні дотримання конституції, захисті прав громадян, у встановленні відповідності вимогам чинної конституції державних законів, указів, директив, постанов та інших адміністративних нормативних актів, а також міжнародних угод, укладених державою в особі її представників. Конституційний суд може визнати ці документи й рішення недійсними, скасувати прийнятий парламентом закон або зупинити його дію, якщо визнає його неконституційним.

Конституція – (від лат. *constitutio* – організація, устрій, настанова) – основний закон держави, сукупність правових норм найвищої юридичної сили, які відрізняються від звичайних законів тим, що формулюють і затверджують найзагальніші, основоположні принципи державного ладу і правовий стан особи, визначають принципи й порядок утворення та діяльності органів влади й управління, їх компетенцію, організацію та головні засади правосуддя, виборчої системи тощо.

Людина – це істота, яка володіє даром мислення і мови, спроможна створювати знаряддя і користуватися ними, спілкуватися з оточенням, здатна до моральних почуттів і естетичних переживань.

Мажоритарна виборча система – (від франц. *majorite* – більшість) – порядок проведення виборів та визначення результатів голосування, за яким обраними до представницького органу вважаються кандидати або партійні списки, що отримали абсолютну більшість (50 відсотків плюс один голос) або відносну більшість (хоча б на один голос більше, ніж суперник) голосів. Перевагою мажоритарної системи вважають її здатність створити міцну владу, стабільний уряд.

Народний суверенітет – це повновладдя народу, визнання його єдиним джерелом влади, відповідальність держави перед суспільством.

Національний суверенітет – це повновладдя нації, її можливість вільно вирішувати всі питання свого національного життя, в тому числі й щодо створення самостійної держави.

Особистість – це людина як носій соціальних і морально-психологічних якостей. Особистість як єдність індивідуального і суспільного в людині формується під впливом середовища проживання, у процесі трудової діяльності, участі у засвоєнні суспільної культури. Людина набуває рис особистості через виховання, навчання, спостереження за іншими людьми, через працю, книги, засоби масової інформації. На формування особистості впливає характер ідеологічної функції держави, релігія, стан суспільної моралі тощо.

Політичний плюралізм – існування різноманітних позицій учасників політичного процесу та можливість їх інституалізації й представлення на владному рівні.

Права людини – поняття, що характеризує правовий статус людини по відношенню до держави, її можливості та домагання в економічній, соціальній, політичній і культурній сферах. Права людини мають природний і невідчужуваний характер. Вільне й ефективне здійснення прав людини – одна із головних ознак громадянського суспільства і правової держави.

Правосуддя – основна функція судової влади, що здійснюється судами, суддями, які наділені для цього спеціальними повноваженнями; діяльність суду щодо належного розгляду кримінальних, цивільних справ та справ про адміністративні правопорушення з дотриманням процесуального порядку; застосування на основі закону державного примусу до осіб, які здійснили злочини та правопорушення, чи виправдання невинних.

Представницька демократія – форма народоправства, за якої громадяни не беруть безпосередньо участь у прийнятті державних рішень, а доручають це своїм представникам (делегатам, депутатам), уповноважують їх репрезентувати й відстоювати свої інтереси, делегують своє право на належну їм частку влади і, таким чином, через своїх обранців впливають на управління державою.

Пропорційна виборча система – порядок проведення виборів, коли голосування проводиться у багатомандатних виборчих округах за партійними списками, а його результати визначають у спосіб, відповідно до якого партія отримує кількість мандатів, що є пропорційною до кількості здобутих нею голосів.

Толерантність – (від лат. *tolerantis* – терплячий) – терпиме ставлення до інших, чужих думок, вірувань, політичних уподобань та позицій. Є неодмінною умовою демократичного, правового, стабільного суспільно-політичного устрою.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7, та 11 до

Конвенції

(в редакції закону України «Про внесення змін до деяких законів України

№ 3436-ІУ від 9 лютого 2006 року)

(Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 40, ст. 263)

(Із змінами, внесеними згідно із Законами № 551-ХІУ (551-14) від 24.03.99,

ВВР, 1999, № 22-23, ст. 197 № 1420-ІУ (1420-15) від 03.02.2004, ВВР, 2005,

№ 3, ст. 76 № 3436-ІУ (3436-15) від 09.02.2006, ВВР, 2006, № 26, ст. 216).

Верховна Рада України постановляє:

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (995_004), підписану від імені України 9 листопада 1995 року, Перший протокол (994_535), протоколи № 4 (994_059) і № 7 (994_804) до Конвенції, підписані від імені України 19 грудня 1996 року, та протоколи № 2 (994_854) і № 11 (994_536) до Конвенції, підписані від імені України 9 листопада 1995 року у м. Страсбурзі, ратифікувати з такими заявами та застереженнями:

1. Україна повністю визнає на своїй території дію статті **25** (Канцелярія та юридичні секретарі) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (995_004) щодо визнання компетенції Європейської комісії з прав людини приймати від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб заяви на ім'я Генерального Секретаря Ради Європи про порушення Україною прав, викладених у Конвенції, та статті **46** (Обов'язкова сила рішень і їх виконання) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року щодо визнання обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Європейського суду з прав людини в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції.

Україна повністю визнає на своїй території дію статей 25 та 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (995_004) щодо протоколів № 4 (994_059) і № 7 (994_804) до Конвенції.

2. Положення пункту 1 статті **5** (Право на свободу та особисту недоторканість) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод

1950 року (995_004) застосовуються в частині, що не суперечить пункту 13 розділу ХУ «Перехідні положення» Конституції України (254 к/96-ВР) та статтям 106 і 157 Кримінально-процесуального кодексу України (1002-05) щодо затримання особи та дачі прокурором санкцій на арешт.

Ці застереження діють до внесення відповідних змін до Кримінально-процесуального кодексу України або до прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України, але не довше ніж до 28 червня 2001 року.

(Статтю 3 виключено на підставі Закону № 1420-ІУ (1420-15) від 03.02.2004).

4. Україна повністю визнає на своїй території дію підпункту «d» пункту 3 статті 6 (Право на справедливий суд) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (995_004) щодо права підсудного на виклик і допит свідків (статті 263 і 303 Кримінально-процесуального кодексу України) (1003-05), а щодо права підозрюваного і обвинуваченого – лише в частині права заявляти клопотання про виклик і допит свідків та проведення з ними очної ставки відповідно до статей 43, 43-1 і 142 зазначеного Кодексу.

5. Положення статті 8 (Право на повагу до приватного і сімейного життя) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (995_004) застосовуються в частині, що не суперечить пункту 13 розділу ХУ «Перехідні положення» Конституції України та статтям 177 і 190 Кримінально-процесуального кодексу України щодо дачі прокурором санкції на обшук, а також щодо огляду житла.

Ці застереження діють до внесення відповідних змін до Кримінально-процесуального кодексу України або до прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України, але не довше ніж до 28 червня 2001 року.

Голова Верховної Ради України
м. Київ,
17 липня 1997 року

О. МОРОЗ

ЗАГАЛЬНА ДЕКЛАРАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН
від 10 грудня 1948 року

Генеральна Асамблея проголошує, що Загальну декларацію прав людини як завдання, до виконання якого повинні прагнути всі народи і всі держави з тим, щоб кожна людина і кожний орган суспільства, завжди маючи на увазі що Декларацію, прагнули шляхом освіти сприяти поважанню цих прав і свобод і забезпеченню, шляхом національних і міжнародних прогресивних заходів, загального і ефективного визнання і здійснення їх як серед народів держав – членів Організації, так і серед народів територій, що перебувають під їх юрисдикцією.

Стаття 1. Всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і совістю і повинні діяти у відношенні один до одного в дусі братерства.

Стаття 2. Кожна людина повинна мати всі права і свободи, проголошені цією Декларацією, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища. Крім того, не повинно проводитися ніякого розрізнення на основі політичного, правового або міжнародного статусу країни або території, до якої людина належить, незалежно від того, чи є ця територія незалежною, підопічною, несамоврядованою або як-небудь інакше обмеженою у своєму суверенітеті.

Стаття 3. Кожна людина має право на життя, на свободу і на особисту недоторканість.

Стаття 4. Ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані; рабство і работоргівля забороняються в усіх їх видах.

Стаття 5. Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорсткого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання.

Стаття 6. Кожна людина, де б вона не перебувала, має право на визнання її правосуб'єктності.

Стаття 7. Всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний їх захист законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання до такої дискримінації.

Стаття 8. Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом.

Стаття 9. Ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання.

Стаття 10. Кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом.

Стаття 11. п. 1. Кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлена в законному порядку шляхом прилюдного судового розгляду, при якому їй забезпечують усі можливості для захисту; п. 2. Ніхто не може бути засуджений за злочин на підставі вчинення будь-якого діяння або за бездіяльність, які під час їх вчинення не становили злочину за національними законами або за міжнародним правом. Не може також накладатись покарання тяжче від того, яке могло бути застосоване на час вчинення злочину.

Стаття 12. Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканість його життя, тайну його кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань.

Стаття 13. п. 1. Кожна людина має право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави; п. 2. Кожна людина має право покинути будь-яку країну, включаючи й свою власну, і повертатися у свою країну.

Стаття 14. Кожна людина має право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком. Це право не може бути використане в разі переслідування, яке в дійсності ґрунтується на вчиненні неполітичного злочину, або діяння, що суперечить цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй.

Стаття 15. п. 1. Кожна людина має право на громадянство; п. 2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений громадянства або права змінити своє громадянство.

Стаття 16. п. 1. Чоловіки і жінки, які досягли повноліття, мають право без будь-яких обмежень за ознакою раси, національності або релігії одружуватися і засновувати сім'ю. Вони користуються однаковими правами щодо одруження під час шлюбу та під час його розірвання; п. 2. Шлюб може укладатися тільки при вільній і повній згоді сторін, що одружуються; п. 3. Сім'я є природним і основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства та держави.

Стаття 17. п. 1. Кожна людина має право володіти майном як одноособово, так і разом з іншими; п. 2. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна.

Стаття 18. Кожна людина має право на свободу думки, совісті і релігії; це право включає свободу змінювати свою релігію або переконання і свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і разом з іншими, прилюдним або приватним порядком в ученні, богослужінні і виконанні релігійних та ритуальних обрядів.

Стаття 19. Кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів.

Стаття 20. п. 1. Кожна людина має право на свободу мирних зборів і асоціацій; п. 2. Ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації.

Стаття 21. п. 1. Кожна людина має право брати участь в управлінні своєю країною безпосередньо або через вільно обраних представників; п. 2. Кожна людина має право рівного доступу до державної служби в своїй країні; п. 3. Воля народу повинна бути основою влади уряду; ця воля повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитись при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування.

Стаття 22. Кожна людина, як член суспільства, має право на соціальне забезпечення і на здійснення необхідних для підтримання її гідності і для вільного розвитку її особи прав у економічній, соціальній і культурній галузях за допомогою національних зусиль і міжнародного співробітництва та відповідно до структури і ресурсів кожної держави.

Стаття 23. п. 1. Кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття;

п. 2. Кожна людина, без будь-якої дискримінації, має право на рівну оплату за рівну працю; п. 3. Кожний працюючий має право на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людини існування, її самої та її сім'ї, і яка в разі необхідності доповнюється іншими засобами соціального забезпечення; п. 4. Кожна людина має право створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів.

Стаття 24. Кожна людина має право на відпочинок і дозвілля, включаючи право на розумне обмеження робочого дня та на оплачувану періодичну відпустку.

Стаття 25. п. 1. Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я і добробуту її самої та її сім'ї, право на забезпечення в разі безробіття, хвороби, інвалідності, вдовства, старості чи іншого випадку втрати засобів до існування через незалежні від неї обставини; п. 2. Материнство і дитинство дають право на особливе піклування і допомогу. Всі діти, народжені у шлюбі або поза шлюбом, повинні користуватися однаковим соціальним захистом.

Стаття 26. п. 1. Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безплатною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на основі здібностей кожного; п. 2. Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами і повинна сприяти діяльності ООН по підтриманню миру; п. 3. Батьки мають право пріоритету у виборі виду освіти для своїх малолітніх дітей.

Стаття 27. п. 1. Кожна людина має право вільно брати участь у культурному житті суспільства, втішатися мистецтвом, брати участь у науковому прогресі і користуватися його благами; п. 2. Кожна людина має право на захист її моральних і матеріальних інтересів, що є результатом наукових, літературних або художніх праць, автором яких вона є.

Стаття 28. Кожна людина має право на соціальний і міжнародний порядок, при якому права і свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути повністю здійснені.

Стаття 29. п. 1. Кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи; п. 2. При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві; п. 3. Здійснення цих прав і свобод ні в якому разі не повинно суперечити цілям і принципам ООН.

Стаття 30. Ніщо у цій Декларації не може бути витлумачено як надання будь-якій державі, групі осіб або окремим особам права займатися будь-якою діяльністю або вчинити дії, спрямовані на знищення прав і свобод, викладених у цій Декларації.

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
Витяг
з протоколу № 12 від 25 лютого 2014 року
засідання кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук

Присутні: 12 осіб

Слухали: Інформацію доцента кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук Ковнерова О.Є. про результати роботи по підготовці до друку навчально-методичних посібників щодо викладання навчальних дисциплін з «Основ Конституційного права України», «Основ демократії» та «Правознавства».

Рецензенти: доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля С. М. Санжаров; доктор філософських наук, професор кафедри документознавства та культурно-інформаційної діяльності Донбаського державного педагогічного університету А. М. Федь.

Голосували: за – 12; проти – немає; утримались – немає.

Ухвалили: рекомендувати для розгляду науково-методичною радою ДДПУ та друку навчально-методичні посібники щодо викладання навчальних дисциплін з «Основ Конституційного права України», «Основ демократії» та «Правознавства».

Зав. кафедри

Мозговий Л. І.

Секретар

Чинталова І. С.